

Марія Романівська

ШАХТИ В НЕБІ

НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНИЙ РОМАН¹

СЕКРЕТИ ЦИЛІНДРІВ

(ЛЕКЦІЯ ПО РАДІО)

«Певно, шановний радіослухач знає, що таке вітродвигун.

Та здебільшого, згадавши про вітродвигун, ви побачите в уяві дерев'яні чи залізні крила, якими людина примусила працювати вітер.

Алеж є інші типи вітряків, що замість крил мають циліндри — «ротори».

Багато років роторний вітродвигун займав дуже скромне місце — далеко скромніше, ніж крильчатий. Малопотужний, він здебільшого постачав воду по радгоспах і колгоспах.

Та нині він розпочинає нову блискучу еру своєї історії. Вчені, зайнявшись цим вітрячком, розкрили в циліндрах - роторах нові можливості.

Ці «секрети» циліндрів є саме темою нашої лекції.

Історія роторного вітродвигуна, власне, розпочалась дуже давно, далеко раніше, ніж виник сам «циліндр» на ніжці.

1852 року німецький вчений Густав Магнус почав досліджувати, чому гарматне ядро під час польоту ухиляється від теоретичної лінії (траєкторії), якою б мусило летіти. І тут він зустрівся з явищем, яке потім назвали «ефектом Магнуса». Свої дослідження Магнус провадив, вивчаючи повітряні течії навкруги тіла, подібного до снаряда.

Що ж саме помітив Магнус?

Коли ядро під час польоту обертається навколо своєї осі і ця вісь збігається з напрямком польоту, тоді на ядро почне діяти боковий вітер. Цей боковий вітер через обертання ядра буде діяти в напрямку, перпендикулярному до теоретичної лінії польоту.

Магнус спробував пояснити це явище особливою дією обтікання (циркуляціями) повітря.

¹ Початок див. „Л. Ж.“ № 7, 8, 1939 р.

Тут він згадав про явище підсмоктування повітря.

У повсякденному житті ви не раз спостерігали ці явища.

Візьміть, наприклад, аркуш з тонкого картону, і по боках його виріжте з одного краю дві виїмки. За ці виїмки візьміть його двома пальцями так, щоб аркуш звішувався вільно. Тоді беріть в рот маленьку скляну трубочку і дміть з неї між долонь і папірцем, ближче до долоні. Аркуш буде притискуватись до долоні і, що сильніше ви будете дути, то він буде «липнути» все більше.

Це пояснюється тим, що струмок повітря з трубочки захоплює в самому русі і несе геть ближчі часточки спокійного повітря. Тому тиск повітря між долонею і аркушком стає меншим. Тим часом тиск повітря зовні лишається нормальним. Від цієї різниці аркуш буде намагатись рухатись в напрямку меншого тиску, цебто до долоні. Виходить, що струмочок трубки ніби «підсмоктує» папірець.

На явищі підсмоктування засновано дію багатьох простих приладів, наприклад, звичайного пульверизатора.

Далі пригадаймо гідродинамічний насос Бунзена...

— О,— зрадив Алкад, почувши знайоме слово,— я знаю, що це таке. Ми ж учили в фізиці, правда... Тільки там часточки повітря захоплюються водяним струмком.

Нінка ввічливо позіхнула в пахучий кушак геліотропу, що стояв у горщику на столі. Все, що говорило радіо, було їй надто знайоме.

На столі, за геліотропом, лежав маленький альбом. Обгортіла була з жовтуватого шкіри з малюнком вогнистої квітки камелії.

— Можна? — запитала Нінка і розкрила альбом.

— Це я списую вірші, які мені надто подобаються,— зашепотів Алкад, ніби боячись, що радіолектор розсердиться і урве лекцію.

— Тсс, краще слухай,— в тон йому сказала Нінка і, махнувши рукою, навгад розкрила сторінку.

Там переписаний красивим почерком рівними колонками струмився відомий вірш:

Белеєт парус одинокий
В тумане моря голубом.

... Радіо продовжувало розповідь про Магнуса.

«Магнус почав вивчати дію повітряних струмів на кругле тіло — полий циліндр.

Вітер (з вентилятора) виявив багато цікавого. Коли такий «вітер» обтікав нерухомий циліндр, він поділявся на два боки: струмки і вони обтікали поверхню циліндра рівномірно.

Коли ж циліндр приводився в рух і він обертався навкруги своєї осі (за годинниковою стрілкою), виходило складніше.

Обертаючись, циліндр захоплював з собою ближній шар повітря і обертав його разом з собою. Коли швидкість його обер-

тання була більша за швидкість вітру з вентилятора, виникали такі явища.

З одного боку циліндра струмок повітря з вентилятора зустрічався з потоком повітря, захопленим стінкою циліндра. Тоді тут утворювалось згущення повітря; з одного боку це згущене повітря тиснуло на циліндр, з другого ж розріджене підсмоктувало, тягло його до себе. Складаючись, ці обидва зусилля (по суті, в один бік), створювали одне загальне — впоперек вітру.

Багатьма дослідами Магнус вивчав цю бокову силу, що рухала обертальне тіло впоперек течії. Виникло багато законів щодо положення рухомого тіла в руховому (повітряному чи водяному) середовищі.

Теоріями вихорів, що виникають навкруги тіла, зайнялися вчені: Жуковський, Прандтль. Вони створили першу теорію обтікання циліндрів і крил.

Року 1924 інженер Флеттнер винайшов досить оригінальну річ. Замість парусів на кораблі «Букау» були встановлені високі рухомі циліндри. Вітер погнав нові дивовижні парусники без парусів... Вони підводили вгору свої круглі «башти», звернені в небо, мов жерла гармат. Вітроходи Флеттнера були більш ефективні, ніж парусні суда... Вони, ці суда...

— Цікаво! — урвав Алкад, — я ніколи не бачив таких вітроходів! Вони уступили пароплавам і моторним катерам. Колись і про парус згадуватимуть тільки поети.

Вона заглибилась в альбом.

— Що ти читаєш? — занепокоївся чомусь Алкад і заглянув через Нінчине плече... «А он, мятежный, ищет бури»... — ти любиш бурю?

Йому подобалось говорити це дружне «ти» цій чорноволосій худенькій дівчині. «Ви» було, звичайно, нісенітницею, хоч вона і тримала себе надто солідно.

— Люблю, — сказала Нінка, і раптом хитро усміхнулася, — а ти, по моєму, не можеш любити...

— Чому? — прошепотів Алкад, гублячи з поля уваги Флеттнерові суда.

— Буря розтріпує вигладжене волосся, запорошує пилом комірчики... з бантиками... Буря не любить нічого прилизаного...

— Хіба? — не знайшов що відповісти Алкад на Нінчину «шпильчку». — Флеттнер любив бурі?

... Радіо продовжувало.

«Далі Флеттнер запропонував встановити обертальні циліндри на махах вітряного колеса замість крил.

З цього моменту, власно кажучи, почався розвиток різних типів роторних двигунів.

Велику роль в долі роторних вітродвигунів зіграв фінський інженер Савоніус.

Він, ідучи шляхами Флеттнера, по іншому переробив циліндр. Він розрізав порожнистий циліндр по його осі на два півциліндри,

роздвинув їх у площині розріза приблизно на 2 - 3 діаметра ві осі, у центрі встановив вал і закрив поверхні зверху й низ дисками. Так, максимально простий, виник «вінгротор» Савоніуса.

Звідси пішов в роботу скромний, невисокопотужний роторний вітродвигун — чудний, немов якась діжка, бак на високій ніжці.

Наш вітроенергетичний інститут дбайливо займався роторними вітряками, як і іншими типами вітродвигунів. Та коли крильчатий вітряк, визнаний за найефективніший в своєму розвитку, йшов уперед, роторний на довгий час залишався у скромному тупіку.

Наукові досліди ніби поставили межу його удосконалення. Чого, здавалось, міг досягти роторний вітряк? Коефіцієнт корисної дії (цебто процент вітряної енергії, який він міг брати від всієї повітряної течії) у нього був порівнюючи низький. Конструкція мусила бути досить міцною, щоб протистояти бурям. Навіть циліндр, в порівнянні з крилом, йшла велика кількість матеріалу.

Заперечення прийняли форму нерушимих норм.

Але знайшовся серед інженерів вітрової техніки один, що дуже сміливим проектом зруйнував ці нерушимі «проти». Адже вони були дієві для роторних вітродвигунів звичайної висоти і звичайної форми... А можна було сконструювати інші.

Звичайно, хто б міг подумати, що роторні вітродвигуни, наприклад, можна закинути на велику висоту, перетворивши їх в своєрідні «півдирижаблі?»

А чому б їх не можна було зробити літучими? Адже спеціальні дослідження у нас і закордоном показували, як із висотою росте середня швидкість вітрових потоків. Від 200 до 600 метрів спостерігалось найбільше зростання частоти великих вітрів. Далі до 2000 метрів частота зростала вже повільніше. Шар вище 2000 метрів вже не вабив віротехніків.

Отже туди, у повітряні шари, між 200 до 2000 метрів треба було кріпити повітряні шахти. Але башти мали природні межі хоч би навіть тому, що 2000 - метровий шпиль взяв би матеріал, стільки, що надто дорогою стала б найдешевша енергія вітру. Чому ж не обійтись без башти?

Анатоль Сергійович Катинський випробував багато проектів аж поки не дійшов до конструкції сучасної ВЕС. Спочатку це були автоматичні крильчаті вітродвигуни, з'єднані з прив'язними аеростатами. Роторний двигун «в новій ролі» блискуче розв'язав завдання Катинського.

Константин Едуардович Ціолковський, палкий прихильник сміливих винаходів, запропонував використати Катинському: в розрахунки свого цільнометалічного дирижабля з тонкою гофрованою оболонкою.

Відкриття останнім часом повної газонепроникливості такої оболонки ще посунуло цю справу.

Так виросла ВЕС, — дирижабль - вітродвигун. Перша така висотна вітроелектростанція вступає до експлуатації у І - му Кара

Кумському каучуковому промраджоспі. Це «каучукове місто», освітлене «повітряною» електрикою, озвучене гомоном електромашин, буде форпостом, що закріпить нашу перемогу над пустинню.

Конструкція ВЕС дуже проста. Самий вітродвигун складається з двох величезних полів півциліндрів - роторів, встановлених на горизонтальній осі. Їх рух розраховано на шалені швидкості висотних вітрових течій, у даному разі пересічно $+20$ м/с. Півциліндри наповнені газом так само, як і два велетенських параболічні крила, укріплені на полых рамах (теж наповнених газом). Газ, що міститься в цих оболонках, дає достатню чисту підйомну силу. «Ефект Магнуса» — велика бокова сила, що створюється при русі циліндрів, міцно тримає споруду в повітрі. Параболічні крила, розраховані для автоматичного регулювання підйомної сили, змінюють своє положення в залежності від швидкості вітру. Коли вітер стає дужчий за норму ВЕС, змінюється кут зустрічі цих крил, автоматично через кулачок центробіжного регулятора включаються полюси електромотора, що обертає на своїй катушці трос. Трос намотується сильніше, і станція спускається у шари атмосфери з меншою швидкістю. Навпаки, з послабленням вітру відповідне положення крил регулює підйом станції вгору. «Хвіст» ВЕС допомагає її стійкості у вертикальному напрямі.

«Башта» споруди — це 2000 метрів найміцнішого троса.

Рух півциліндрів передається вгорі колесові генератора. Одержана електрична енергія пересилається униз і системою звичайних кабелів поступає до розподільчого устрою.

Наземна частина ВЕС — це електролебідка з поворотною платформою, рух якої відповідає поворотам станції по вітру.

Нагорі ВЕС є особливі радіоприлади з метеорографами. Автоматично вони передають униз свої спостереження, швидкість вітру, вологість повітря тощо.

Перша ВЕС, що незабаром іде до експлуатації, дасть 10.000 кіловат енергії. Трохи пізніше паралельно працюватиме така ж друга ВЕС. 20.000 кіловат енергії буде коштовним подарунком оживленим піскам.

На цьому лекцію про роторні вітродвигуни ...»

— Закінчую, — додав Алкад, виключивши радіо. — Ти це все знаєш і певно скучала?

Нінка мовчала, уткнувши носик у альбом.

Алкад поглянув на сторінку і хитро усміхнувся:

— Що ти читаєш? «Золотий пісок» ... Тобі подобається?

— Прекрасні вірші! — сказала Нінка, — чиї ж?

— Гарні? — зрадів Алкад. — А це одного туркменського маловідомого поета ... Він такий старий ... Не любить бур і всього такого.

— Невже? — сказала Нінка, — по віршах цього не видно.

— Ну, — запропонував Алкад, — так, може, зробимо план занять?..

Верблюжа стежка змією губилась між розкоряченими кущами колючого саксаулу, ліниво обходила горби над берегом висохлої річки, зникала у безмежній далечині.

Поруч ішов слід від інших ніг, величезних ніг, взутих у гумові черевики, наповнені повітрям — у знамениті «надбалони». Ноги велетнів - машин у цих чарівних черевиках не провалювались у жовту глибину пісків, вони легко сковзались зверху, лишаючи слід у кілька кілометрів глибиною. Ці мандрівниці в незугарних швидкоходах лишали за собою в пустині гладкий слід з поверхнею паркету.

Три автомашини обережно й легко штурмували шляхи пустині.

— Гордію, слово честі, ти їдеш Кара - Кумами, як московським асфальтом ... Я чую, як шепотять тобі дифірамби закохані в тебе водії задніх машин ...

— Ти перебільшуєш, Тільки. Я навпаки їду помацки. Колись мені був знайомий цей шлях ... Але ж роки ... Правда, у мене завжди є якесь природне чортяче відчуття шляху навіть в пустині.

— Гм, — озвався Анатоль Сергійович, ніби вперше пильно оглядаючи профіль свого друга. — Чи не мав ти справді предків з пустинь? Знаєш, ти скидаєшся зараз на єгипетського фараона, що веде своє військо через пекучі пустині.

І Катинський весело розсміявся. Ці дні перед пуском станції його не покидав збуджений, хлоп'яче - веселий настрій. Немов не було за плечима кілометрів втомного шляху. Вони з Гордієм та кількома робітниками «Каучпо» самі поїхали по електролебідку ВЕС. Вона вже прибула залізницею на далеку, ще самотню залізничну станцію. Тепер вони повертались з своїм автокараном назад. І Гордій Семенович запропонував цей шлях понад берегом висохлої річки.

— Тільки б довести її обережно, нашу лебедушку!..

М'яка теплінь вплелася в завжди стриманий голос Гордія. Електролебідка ВЕС, як і десятки інших скромних її деталей, була сконструйована ним. Там, де надто буйна фантазія Анатолія Сергійовича іноді ставала безсилою, там математично стримана геніальна простота думки його друга ставала її надійним водієм.

Він і справді скидався на вождя пустинь, цей сухорлявий, засмаглий чоловік з міцними, як сталь руками, з різким профілем, гідним старовинного карбу на монетах. Цей орлячий, впертий ніс як флюгер вказував напрям тільки вперед, а сухі вуста, здається, звикли за всяких умов скупі й впевнено проказувати маршрути колонам.

— Ще небагато часу і верблюжачі стежки стануть казкою, як і плавучі піски ... Бачив, як туркменські інженери скріпляють шляхи мазутом? А до станції ми будемо їздити асфальтованим шосе.

— А може й вітроходом по річці, — озвався Анатоль Сергійович. — Адже цього року сюди придуть сотні машин. Вони розчистять висохлі русла річки і повернуть її знову у Каспійське море. Тут шелестітимуть не піщані, а водяні хвилі.

— Правда, товаришу, — озвався провідник, мовчазний туркмен Саригуль (Жовта квітка). — Тут не було пустині, тут ріка омивала золотий пісок. Золотий пісок полонив жадібні очі хана, і замкнув він ріку у своїй маленькій країні ... Чули казку, не казку, а правду про Хаджа - Нефеса?

— Я чув її, — сказав Анатоль Сергійович, — і розповім вам, коли захоче. А Саригуль хай скаже, чи так мені розповідали.

Піщаний бархан перетяв шлях, немов тут і не йшли черевики машин. Авто Гордія ревноло — навіть коротка зупинка могла б засмоктати його. Анатоль Сергійович вмить зіскочив на підніжку. Пісок скажено захрумтів у колесах. Гордій Семенович дав хід уперед. Машина легко стала майже дибки. Бархан лишився позаду іншим машинам.

— Я слухаю тебе, — сказав Гордій, коли остання, третя за ними, машина, закректавши, теж проминула хвилю.

— Слухайте, — урочисто почав Анатоль Сергійович, — знову зручно умостившись в машині. — Давно колись, років з 400 тому, цю країну підкорив собі жорстокий узбекський хан. Тяжко стогнали під його рукою колись вільні туркменські племена. Золоторунних овець і найкращі плоди своїх оаз несли вони жорстокому ханові в данину, а вродливих струнких дівчат і смуглявих юнаків забирала його варта за рабів. У непосильній праці гинули кращі сини туркменів, сини вільних вітрів і гарячого сонця. Та ще тірше лихо насувалось від ханової ріки. На берегах великої річки виявили ханові слуги золотоносні розсипи. Тоді, щоб захистити ці скарби, надумав хан утворити непрохідну пустиню, занапастивши, висушивши для цього частину туркменських земель.

Почувши про це, рада старшин одного з великих племен скотарів вирішила рятувати свою країну. На таємній змові ухвалили послати мудрого з наймудріших — молодого Хаджи - Нефеса до царя урусів, щоб умовив того огнем і мечем звоювати не нависного хана ... Хочби там що, а перешкодить його таємним планам!

Сів тоді Хаджа - Нефес на легкокрилий човен і поплив він великою водною річкою у самісіньке сине море ... Добився до міста Аштрахані і заявив, що має сказати урусському цареві важливу таємницю. І жодному вельможі він не забажав її сказати, отже довелося везти посланця у далеке місто — у самі царські хорони.

І тільки там розповів самому цареві Хаджа - Нефес таємницю. Він казав про багату країну, де степи повні золотого руна овець, де біля потоків синіх річок, виноградом і незбагненної солодкості плодами важніють рослини. І розповів, що не звичайний пісок — золотоносний, повний чистим золотом, — несе мати річок цього

краю. День і ніч сотні і тисячі рабів вичерпують незчисленні скарби — той золотий пісок, і наповняють ханові скарбниці. Та немає меж жадобі того «золотого» хана!.. Боючись, як би цар урусів, про силу якого розповіли йому вітри, не відібрав його багатство, він задумав відрізати шлях до землі урусів. Сотні рабів будують на річці величезну греблю. Сині води, якими можна доїхати урусам, повернуть назад. І тоді на місці квітучого краю непрохідним шляхом стане пустиня. Хай поспішить руський цар, коли хоче наповнити золотом свої льохи!

Тоді, охоплений жадою до невідомого багатства, послав цар урусів своїх солдат, щоб дізналися про золотий пісок і побачили б таємничу греблю.

Та хитрий, як змія, був злючий хан! Улєсливими речами зустрів він царських слуг, напоїв їх солодкими винами й запросив на ночівлю до свого міста. Тільки прохав він вибачення, що не вмістить всіх в одному місці, і порадив поділитись на три загони. Послухалися уруси хитрої поради. І тоді перерізали їх, як курчат, ханові слуги. Тільки шакалі заплакали — завили над їх тілами, та вітер поніс в далечінь порошок від їхніх кісток...

Тоді закінчив спокійно жорстокий хан будівництво своєї греблі. Студені води покинули своє річище... Вмерли, засохли квітучі сади й виноградники, що обрамовували береги. Погнали геть з висохлих земель скотарі свої багаті отари. І сипучі піски насипали мертву, непрохідну пустиню, що її бояться каравани і звіромине, і птах летить геть.

Величезна піщана гора знов виросла перед мандрівниками. Анатоль Сергійович скінчив оповідання. Реальна, жива пустиня бунтівливо загрожувала невиданим досі смільчакам, які хотіли їздити вередливими пісками, як гладеньким асфальтом. Суха, жилава рука командора Гордія вп'ялась у кермо. Іронічно, посміхаючись, він примружив очі в майже одвісну піщану гору.

— Обходів нема?..

Саригуль і Катинський стрибнули з авто, по коліна загрузаючи в піску, завзято здерлися на високий горб. Анатоль Сергійович притулив до очей бінокль. Він уважно оглянув місцевість, вишукуючи можливість обходу.

— Ні, — похитав головою провідник, — там не поїдеш, збоку — ями. Казав Саригуль, не їдь, товаришу, цим коротшим шляхом. Коротший шлях буде довший шлях. Тут поганий пісок. Високий бархан — пісок.

— Чуєш, — сказав Гордію Семеновичу Катинський, спустившись назад до авто. — Ми заїхали твоїм коротшим шляхом у дуже поганий пісок.

— Не панікуй, Тільки, — відповів командор Гордій, — не страшний нам цей вредний пісок. Він зараз не скінчиться, тільки ми перескочимо цей бар'єр. Повір мені, я знаю...

— Їдьмо прямо! — бадьоро кричав він вантажним. Сухі губи склалися в іронічну посмішку. Машина розігнала і пішла

в атаку на піщаний горб. Здавалось, ніяка машина не витримає бійки з пісками. Здавалось, горб скине це блискуче тіло, що дряпалось на нього, як скидає жовтий лев пустині вперту рись, що вчепилась йому в спину. Вантажні машини заревли, як скажені.

Червоний прапорець, злинялий від пекучого сонця, війнув уперед... Це йшли випробувані бійці, що не вперше атакували грудьми сталінських машин Кара-Кумські піски. Гордієва машина з розгону взяла піщану гору. За нею, виблискуючи велетенськими колами частин лебідки, здерлася друга.

Але третя засурмила, кричала. Передні колеса вгрузли в пісок, і, засотуючи їх, жовта маса, як болото, охопила їхні черевики.

— Ав-рал...

Вмить з передніх машин зіскочили люди. Під колеса впали жмути саксаула й тамариску, зарані дбайливо напхані в кузов. Блискучі, засмаглі руки вчепилися в машину.

— Міц-ні-ше!..

Спокійно Гордій Семенович керував наступом. Він сів за кермо аварійної під докірливим поглядом молодого водія. П'ять разів в скажену атаку кидалась машина і ось в останнє перепожницею винеслась на горб, де стояли вже перші дві.

Тут не страшно було зупинитись. Бархани кінчались. Схоплений рослинами, пісок ліг тут спокійно невисокими грядами. І тут, на закріпленій рослинами ділянці пісків, вже не вірилось у мертву пустиню. Тут буйна, розкішна весна відвойовувала свою перемогу...

У видолинку під стрункою сезеною¹ цибулинні рослини розкидали якісь яскраві квіти. Вони були мов тюльпани — але повні й пахучі, як молоді вуста. Злаки замітали повітря розмаяними мітлами, жорсткими вусиками завзято стирчали вгору. Квіти й трави грали свіжими кольорами, як багатий килим. Все пахло, наливалось, весніло. Трохи вище колихались парашути з якихось жовтих пахучих квітів. Тирси були казково високі, розвіяні, як страусове перо. Анатолію Сергійовичу захотілось парвати їх оберемок Нінці. Таких не було в Каучук-місті.

— Ну, хлопці, не довго жити цим повзучим хвилям!..

Гордій Семенович запалив з товаришами люльку і замріяно подивився у безкраю далечінь пустині, туди, де хвилясті, як море, ще шелестіли сипучі піски, омиваючи підніжжя синюватих гір.

Анатоль Сергійович, задуманий, стояв біля куша чагарника. Його зацікавили ще одні невідомі рослини. Це були, немов густі, зелені горішки. Тверді, без листя, з'єднані між собою твердою мережею стебельців, вони оплутали його чобіт.

— Винахідливі! — забурмотів Анатоль Сергійович. Певно рослини намагалися зберегти своє насіння в рухові пісків.

¹ Сезена — піщана акація.

Він випрямився, щоб показати ці рослини своєму другові, і раптом зупинився, вражений незвичним хвилюванням на обличчі Гордія, який дивився кудись вперед, в сонячний обрій пустині.

Катинський поглянув у тому ж напрямі і здивувався: перед ним в синюватій димці коливалось море... Так, це була наче хвиляста, білувата поверхня води, тиха, вкрита легкими зморщинами хвилювань...

— Море тут, у центрі пустині!..

— Це не море,— тихо відповів Гордій, це западина величезного висохлого озера, вкрита нальотом мертвої солі. Це вона блищить так, як вода... Це пустиня дурить — воно ж далеко, це озеро, і тільки міраж наближає його нам перед очі.

— Стривай,— скрикнув Катинський.— Я згадав... Невже саме в цих пісках ти воював з басмачами?

Гордій промовчав і прийнявся набивати люльку.

— Так, я тут бував. І мені ця западина нагадала дуже багато. Там у ґрунті ще можна знайти сліди від копит наших коней... Це було, коли я з групою червоноармійців пробирався до залізниці і зустрівся з бандою Бактар-бая.

— Ми — нас було десять — вирішили ліквідувати цю банду. Ми загнали їх кулеметом у провалля спереду западини і затримували, доки не прийшла допомога. І тоді я дізнався про ці шляхи, коли посланий своїми, продирався понад висохлим озером. Кілька днів без води, без сил... Але, розумієш, треба було триматись коли справа йшла про знищення ненависної банди...

— І ти привів допомогу? — запитав Катинський.

— Так,— тихо відповів Гордій.— Я таки дістався до великого аулу, де добре знали басмачівську ласку... І всі, як один, піднялися на допомогу. Грізно й нечутно, як підкрадається буря, ми зрушилися потім на Бактар-бая, і поховали його в соляному «морі»...

Гордій Семенович замовк.

Сріблясте марево колихалось і струмилось в тремтінні гарячого повітря. І раптом зникло, розтануло без сліду.

— По машинах, товариші! Шлях правильний! — бадьоро крикнув Гордій Семенович.

Тверда рука міцно взяла кермо. Машини рушили. Пустиня ще розкривала назустріч мандрівникам сотні нових бар'єрів.

ЩОДЕННИК «ЕОЛІХІ»

3-є квітня.

Я вирішила знову писати свій щоденник. Кажу «знову», бо вже не раз робила спробу його писати, але це все якось не клеїлось...

Певне це було просто тому, що там у тьоті Нати кожен день вважав за свій обов'язок підчитувати мій щоденник. Тому

ховала всі свої почуття глибше, глибше, подалі навіть від паперу ...

Тепер — не те ...

Тепер я серед рідних, бо дядя Толя мені найрідніший на світі, і всі друзі для мене рідні.

Яка я щаслива, що все те далеко — життя у тьоті Нати, моя самотність !..

Я розкриваю очі вранці і коли згадую, що я у дяді Толі, я готова стрибати, як маленька !

Але разом з цією радістю у мене виникло багато нових турбот ...

От дядя Толя дуже серйозно розмовляв зо мною про мою «розхристаність» ... Він каже, що я ніби то вітер у чистому вигляді, який міняє свою швидкість кілька разів навіть на хвилину ... (У дяді Толі так усе на світі зв'язано з вітром).

— Ну, й кому, — каже дядя Толя, — придатна така сила ? Хіба тільки щоб ганяти піскові хвилі, чи ламати гілля на деревах ? Інша річ — «дисциплінована» енергія цього ж самого вітру, вирівняна в ритмічний рух колеса генератора.

Так і я ... Я ж повинна бути добрим робітником своїй батьківщині ! Я ж незабаром піду до комсомолу, певно буду вітро-техніком ... А чи вийде щось із мене путне, як я буду такою розхристаною ? Хіба такі бувають більшовики ? Більшовик — це людина великої витримки і великої дисципліни.

Дядя Толя каже, сам був подібний до мене. І йому, ніби, не легко було себе виховати. А все ж таки виховав ! Дядя ж Гордій — це щось особливе : той, за словами дяді Толі, з дитинства був сказженою витримки. Не даремно ж і освіту придбав самотужки за найтяжчих умов. Гордій Семенович і мені радить навчитись себе добре загнуждувати ...

А я навіть не знаю, що таке «праця над собою», «система», «тренування волі», «розпорядок дня», «розпорядок відпочинку» ... У нас, у тьоті Нати, все робилося «врозбрід». І ніхто не цікавився, як я вчусь, як, коли гуляю ...

Через це мені ніколи не вистачало часу. І училась я тільки тому, що мені найбільш подобалось ... що забирало найменше праці. На інше у мене не вистачало мужності.

Як же я буду сама тут зацікавлятися, щоб скласти на відмінно за весь учбовий рік ? Для цього треба бути мужньою щодня, щогодини, — воювати з собою, взяти себе в руки.

Я собі склала з допомогою Ялиночки «жорсткий» розпорядок дня, учоби. Занімаємось ми з Алкадом, а здаю щотижня Ялинці.

Тільки, коли я витримаю свою вуздечку, тільки тоді вийду переможницею ...

Стережися, товаришко Еоліхо !..

Треба таки сказати, що нелегко витримувати вуздечку, коли життя тут розгортається надто цікаве і в пустині стільки спокус ...

А тут треба вчити головні людські кістки ... Це ж жах!.. Але, анатомія, кажуть, теж потрібна наука.

Ну, я заговорила. Треба лягати спати, щоб не спізнитись на вранішню гімнастику. Зараз я зариюся у ковдру так затишно. Ми живемо ще в наметі,—я з Ялинкою, дядя Толя і Гордій в другому. Завтра ми перейдемо до будинку. А мені навіть шкода.

Вечорами я засипаю під заняття Ялинка (вона вирішила негайно вивчити не тільки радіотехніку, а й туркменську мову, і вчить ногами). Дуже приємно плигають від лампочки тіні. І мені здається, що я їду серед пустині у кібітці кочовників у незвичайну, повну пригод, ніч.

Дядя Толя і Гордій Семенович поїхали на залізницю, щоб перевезти наземну частину ВЕС — її лебідку. Вона вже прибула з Херсону. Обіцяли бути завтра, бо Гордій Семенович похвалювався, ніби знайде від залізниці найкоротший шлях.

Ну, я сплю!.. Мишеня «Муська», якого Ялинка привезла з дирижабля, сидить на столі і дуже кумедно вмивається. Вона його вимштрувала вмити. Уперта дівчина!

До речі, в Алкада, мого нового друга, є якась «таємниця» ... Я її викрию. Обов'язково!

5 - е квітня.

Ур - ра! Перемога!

Сьогодні я здала Ялинці свою тижневу роботу на відмінно, все до крапельки ... Навіть ненависні черепні кістки ...

Це значить, що я можу володіти собою, що я буду хоч трошечки подібною до мого дорогого дяді Толі, до Гордія Семеновича, до Ялиночки.

Мій радісний настрій став ще кращий, і «наша пустиня» стає мені ще ріднішою.

Я вже дуже люблю її, і цей гарячий вітер, зовсім нам не страшний, і ці пишні ковили, й своєрідні «пустинні» квіти ... І навіть цей самий вредний золотий пісок мені починає подобатись. Придивіться тільки до нього. Який він дрібенький і ніжний! Це ж справді золоті порошинки.

Коли б я була поетом, я б неодмінно про це написала вірші.

Я б написала таке:

До пустині прийшла людина, ім'я якої більшовик ... Спочатку взявши свої машини у надійні швидкоходи, вона пройшла у веселому марші шляхи без шляхів ... Потім вона вирішила зробити з мертвої пустині квітучий сад. А води не було, шляхів не було, рослин не було, електрики не було, нічого не було. Людина ж усміхнулася і сказала: все буде. Розкрийте ширше очі, це не пустиня, це ж багатує країна ...

В землі є багаті мінерали, у субтропічному кліматі можуть рости чудесні рослини і плоди, під пісками є добрий ґрунт ...

Розкрийте ваші очі, погляньте, які багаті йдуть отари, про-
чистіть ніс — понюхайте, як пахнуть квіти й трави. Багато дечого

пустині, хоч би й те цінне молоко, яке тече у чашечках-
лобах каучуконосів ...

Людина випрямила могутні плечі і почала працювати. Спочатку просвердлила свердлом землю і витягла звідти воду. Далі в небі поставила діжки-келихи і примусила вітер працювати, щоб наповнити їх енергією. Далі посіяла на землі цінні насіння і наказала їм тримати непосіди-піски і переробляти їх у одючий ґрунт.

Машини, повні чудесної енергії, пішли у наступ на пустиню. І от виріс, як у казці, чудесний край. У тіняві дерев, біля синіх налів, налилися повні, солодкі пдоли, побігли в оксамиті трав поторунні вівці. Виросли фабрики мінералів. Каучук, пахучий й і сніг бавовни засипали склади. Пісок став справді золотим. Записалася!.. Із мене, звичайно, поета не вийде. От мені здається, мій новий друг, Алкад, написав би про це краще. Я таки ось звернула увагу, що він пише всі роботи красивими словами. Вівть про це сказала. А він на це дуже почервонів.

Він, взагалі, чуднуватий, цей Алкад. Я з ним приятелюю, бо з ним не скучно, і добре зацікавитись. Їм я його ще не розберу як слід.

Він ніяк не подібний на Дуську, з яким ми добре сварилися, ажнили один одного і навіть одного разу побилися ... Я його ремогла японським прийомом.

Чи згадує мене Дуська хоч трошки?.. Цікаво ...

Він мені сказав якось таку річ:

— Я тебе найбільше поважаю, бо ти не схожа на дівчину, на хлопця.

А от Алкад зовсім другий. З ним не збоксуєш. Певно, він о бокс і поняття не має. Мені якраз не подобається, що він ме ... подібний на дівчину.

Поперше, він страшенно балакучий. Перший раз, коли ми з м познайомилися, я просто очманіла від його тріскотіння, коли а показував метстанцію, хоч було й дуже цікаво. Така у мене ла сусідка по парті, Льолька,— вона могла випускати 3000 слів хвилину. Отакий і цей! А я люблю мовчати.

Подруге, він такий собі ... надто ніжний, як дівчина!.. Любить іти, грає на скрипці і списує усякі красиві вірші. Сьогодні він ні подарував букетик якихсь білих, дуже пахучих квіточок, які простив у горщику ... Звичайно, ми друзі, і по-дружньому кра-
иво подарувати квіти ... Але я б такого не додумалась зробити ... у, це, якось, не по-хлоп'ячому ... Потрете, Алкад надто дбає о свій туалет. Ходить у прасованих комірчиках, розчісує на всі ки своє волосся, нігті чистить, як кішка ... Навіть бантик на мірі чіпляє!.. Брр ...

На мою голову, Ялиночка ставить мені його за приклад; вона не мучить, Ялиночка ... Хоча запевнити, що зовсім не шкодить глядати за своєю зовнішністю. Викладає мені волосся, при-
шує лакувати нігті. Жах!

Алкад має якусь таємницю. Він каже, що в нього є найдорожче в світі, це «щось» — його радість, його страсть... Цікаво, що ж воно таке?

Дядя Толя і Гордій Семенович привезли лебідку нашої. Зараз все кипить, все готується до пуску станції.

Ну, та вже наша ВЕС мусить працювати на відмінно! 8-го квітня.

Стільки вражень, подій, що у мене б слів не вистачило, щоб записати, коли б все записати...

ВЕС працює... Відживають машини на заводі. Електролампочка світить на мій зшиток.

А надворі світить місяць, як удень.

І таємниця Алкада «при електричному світлі» вже перестала бути таємницею.

Розповім усе по порядку.

Сьогодні смерком відбулося урочисте свято — пустилися на «полігоні» зібралися всі співробітники нашого Каучукового заводу, і гості, що на літаках прибули з інших місць. Засурмили труби нашого комсомольського оркестру. «Командор» Гордій Семенович по-військовому віддав наказ...

Тоді Ялиночка на орнітостаті, вся завітчана, підлетіла до ВЕС, що висіла зовсім низько, прикріплена до електролебідки. Це був останній огляд станції головним механіком. Звичайно, ВЕС оглядали вже сотні разів, але такий вже був церемоніальний огляд.

ВЕС коливалася в повітрі, як велетенський човен з червоною парусами, готовий до відплиття. Ялинка пролетіла навкруги ВЕС, оглянула дещо з деталей і спустилась униз. Командор сказав слово... Тут ми з Алкадом зайшли до радіобудки, де було зосереджене автоматичне керування ВЕС. Нас пропустили, і ми встигли стати коло Анатолія Сергійовича як раз у той момент, коли його рука зробила легенький рух. Він дав радіосигнал, і ВЕС відповів йому відповідним реле. І тоді автоматично по радіо включилися моторчик електролебідки. Почали розмотуватись троси... Вийшли...

На полігоні ми побачили, як важно ворухнувся звільнений «корабель». ВЕС здригнулась і потім так легенько-легенько (ну, й повірити б не могла) знялася вгору... Заграла музика, і всі закричали привітання.

Причепивши подих, ми дивилися в присмеркове небо, куди лінули наші «Червоні паруса». І от на певній висоті з'явилася червоною зіркою спалахнула на ній вгорі яскраві лінії. Це на певній швидкості вітру автоматично запрацювали великі циліндри. Вітер розпочав роботу. І тоді й вгору, у небо, спалахнула електрика... У синіх сутінках загорівся святковий парад огнів. А коли в широкий головний арик з шумом полилася вода, піднята зондами вже електричних насосів, тоді й радіо передавало повідомлення. Вісти не можна, яке це справило враження.

Я ніколи не забуду, як на завітчану естраду серед полігонів

вийшов старий туркмен. Виявилось, що це Алкадів дід, колосник, який приїхав до нас на свято. Що ж це був за дід! Він був, як портрет із східних малюнків — бронзовий, міцний, великою сивою бородою, що, як сніг під деревами, біліла під орними патлатими бровами. Він простяг руку в бік пустині і з апалом почав щось говорити.

Ялиночка потім мені переклала (ця скажена дівчина майже все розуміє вже по-туркменському), що говорив промовець. Він сказав, цей старий, що п'ятдесят років ганяв отари серед пустинь, нарешті дожив, коли здійснилася стара легенда...

Діди казали йому, що прилетить колись до пустині вогняний змії і накаже піскам зняти геть і оголити сховану воду. Тоді від золотистого винограду будуть палати додолу куші, води потечуть золотим піском.

Тим часом, під час виступу діда, я почула гарячу суперечку. Ялинка тягла під руку на естраду Алкада, всього червоного, з якимсь папірцем у руці... Вистрибнула, попереду, на естраду закричала:

— Товариш Алкад зачитає свої вірші, свої власні вірші, приурочені освоєнню пустині!

Я так і підскочила: Алкад — поет!.. Я приготувалася почути щось кисло-солодке. Алеж, ви сіли в галошу, шановна товариш-Еоліхо!..

Вірші вийшли хороші, таки просто гарні, більше, навіть дуже гарні. І до того у віршах було якраз про те, що я вчора писала... Вірші про більшовика, який завоював пустиню. Тільки в нього це було так красиво, як у справжнього поета.

От тобі і Алкад з «таємницею»!..

Вірші були, як електричний струм. І у відповідь їм ще гарячіше залунали слова вітань. Тоді молодь заспівала з усіх кінців пустині пісню. Що то була за пісня? Ялиночка каже, що то народна пісня, складена про нашого наркома, «шефа» пустинь, більшовика, що підкорив піски.

Пізніше, ввечері, от тільки з годину тому, Алкад натяг мені носа ще більше.

Він запропонував мені прокатитись на «блосі»... Я вже казала, що у них на метостанції є «розвідник» — аеропланчик — небесна блоха. Це така собі «лялечка» — 9 пудів всього важить, але якби я могла літати такою лялечкою, я ніяк би не заперечувала.

Алкад мені завжди казав, що вміє нею керувати, та я, признаюсь, не повірила... Алкад, скрипка, рослини, навіть вірші... Це пасує якось... Але Алкад і... мотор, Алкад і машина!..

Але він мене покатав!.. Таки справді покатав... Ці півгодини були дуже хороші. Ми летіли невисоко над нашим каучуковим містом. Все в огнях, в фейерверку воно цвіло серед темної пустині.

Коли спускалися, Алкад мені заявив:

— Тепер ми будемо з тобою класичними друзями, бо тепер у мене від тебе нема таємниць.

А тон у нього був такий: «я знаю, ти з мене насміхаєшся, та я не серджусь!»

І ми таки будемо друзями, бо Алкад хороший хлопець така вже «дівчина», як я вважала.

НІЧ СУМНІВІВ

Була ніч тепла, зовсім не властива континентальному клімату пустині — з пекучими днями і холодом ночі.

А може природа вже починала відступати перед блиском струмів, наступом рослин, наелектризованим повітрям і сяйвом очей невідомих досі впертих людей?

Місяць світив вгорі, змагаючись з блиском ліхтарів. Тонке мереживо листя піщаної акації-сезени кидало тремтіння.

Вікно будиночку розкрилось і звідти задзвенів веселий чий сміх. Нінка у піжамці з Ялинчиного гардероба струну хлопчиськом вистригнула на доріжку...

— Дядю Толю! Ти тут?.. Поглянь, як мені гарно, правдо? Ялінка мене зіпсувала: я згодна тепер займатись костюмом, тільки щоб це були піжами, шовкові, зручні такі... Бачиш?..

— Стрибунко!.. Зразу ж іди спати!.. О, що мені робити з хлопцем... у спідниці... Вибачте... у штанах!

І Ялінка, виглянувши з вікна, сама залилась нестримним сміхом.

Вони з Нінкою вечорами пустували, як грайливі кошенята.

Сміючись, Нінка сіла верх на лавочку, де сидів Анатоль Сергійович, і заховала своє обличчя на грудях дядька.

— Тобі весело, моя вітрогонко? До тьоті Нати не ходиш? — запитав той.

Нінка ніжно поцілувала носиком дядине плече.

— І не згадуєш краще! Я тут така щаслива!..

— Ви теж не спите, Анатоль Сергійовичу? — озвався Ялінка.

— А ви хотіли, щоб я був зовсім старий і сидів на печі вранці?..

— Я зовсім не хочу, але...

Голос Ялінки раптом зовсім змінився і вона сердито зашуміла з удаваним присвистом:

— Теж хороші... Ви сьогодні не снідали, я знаю... Ви обидва ніби викинулися, а не міцний путящий чоловік. Ви не їсте, не відпочиваєте і, нарешті, не спите. Хочете денебудь звалитися з виснаженням, щоб вас з'їли шакали...

— Ха-ха-ха!.. — покотилась зо сміху Нінка... — Ти тільки послухай, як Ялінка шипить! Вона і мене замучила своїми радіосигналами. Ти думаєш, вона добра, вона мачуха... У-у... Мачуха...

— Я — скорпіон пустині, — сказала сердито Ялінка, — фаланга...

Раптом троянда полетіла просто в обличчя Анатолія Сергійовича...

— Ти їй не вір, дядя Толя, що вона тебе лає... Вона тебе любить...

Фраза Нінки обірвалася якимсь писком. Ялінка стрибнула перед і, блискавично схопивши її в оберемок, потягла до вікна. Сміх заструмив услід, вікно захлопнулось і раптом все стихло.

Анатоль Сергійович понюхав квітку. Вона пахла розквітлою весною, весною, коханням...

Але клопіткі, настирливі думки, привезені з останньої подорожі по пісках, стояли на заваді. Вони не давали зараз віддати ніжності, мріям...

Зашаруділи кроки.

— Гордіє, ти?

— Ти не спиш, Тільки, мрієш? А тобі б не завадило поспати. Ти перевтомлюєшся, друже... Змарнів навіть останнім часом...

— Ах, Гордію, і ти як Ялінка!.. Нічого мені не станеться від самої смерті, але мені не дає спокою думка... Вірніше багато сумно...

— В чім же справа, Толю, ану викладай зараз, — сказав Гордій Семенович, — ніби ж все гаразд. «Літаєш» ти добре — ти сьогодні це довів...

І він дружнім рухом повернув Анатолія Сергійовича до вогнища ВЕС.

— Ах, невже, ти не розумієш, — глухо сказав Катинський. — Зараз тільки починаються турботи... Сьогодні, коли прекрасно працює ваша ВЕС... О, ці сумніви уїдливі, мов колючки! Чи ти не передбачаєш у ті довгі роки роботи, коли я вишукував свою конструкцію? Чи немає якоїсь помилки? Чи здійснить моя «шахта» сподіванки тисяч людей?

— А може це, Тільки, просто неврастенія, непотрібне копірство в своїй роботі? — задумано сказав Гордій Семенович.

— Неврастенія!.. — обурився Анатоль Сергійович. — І це горіш ти, тоді як сам ходиш як сновида навкруги своєї лебідки... Хіба можна спокійно спати, коли минає тільки перша ніч роботи ВЕС? І радість тьмарить сумнів — думаєш, може й тут щось не враховане... Я не боюсь помилок, але треба мати мужність їх вчасно викрити.

— Вибач, — сказав Гордій, — я все це розумію, але не можу погодитись з тобою в одному. Перший етап роботи в нас виконано добре — тепер же треба бути пильним вартовим нашої станції. Для цього ж потрібні не зітхання, а пильні спостереження над роботою ВЕС. Давай, але краще я піду ще раз перевірю всі радіосигнали.

— А я до метостанції! — підхопив Катинський. — Ти, друже, завжди маєш рацію.

Друзі розійшлися на стежці біля полігону. Анатоль Сергійович попростував алейкою сезен.

Ніч, прохолодна ніч насувалась на Каучук - посьолок. Вона спала в огнях ліхтарів. На стовпах проводів ще звисали гірляди прив'язаних квітів — деталі недавнього свята.

Пустиня... Де була пустиня?.. Вона вже, здається, марширує далекою легендою та пустиня, що шелестіла голими пісками, корчилась успразі, кололась сухими колочками.

У каналі мрійно дзюркотіла вода. Солодко, ароматно розквітлі трави — ковилі й алаки... Каучуконос, з міцним дротинням корінням, стояв на плантаціях стрункою лавою вояк.

Деся кричав нічний птах, заперечуючи мовчання пустелі. Якийсь жук пролетів, як літак, торкнувшись рукава куртки.

Назустріч від метпункту повіяло ще солодкими пахощами квітів... Ворота в кримських трояндах вели кроки в кут справжньої субтропічної бази.

Невже тут близько шелестіла своїм піском ота стара пустеля? І за її законами ще тільки один місяць — місяць квітень, ароматно наливались рослини, цвіло життя... А там до осені, обертається на випалену, мертву пустку, де тільки танцюють піщані бурі...

— Ні, ні! Цього не буде. В уяві Анатолія Сергійовича томо постало обличчя старого туркмена, що виступав на відкритті станції... Нове життя було рослинністю, безсумнівним фактом.

— Ні!.. Ніколи пустиня вже не відбере завойованого, коли. А коли спробує — поборемось!..

І вже заспокоєний, жвавий і легкий, Анатоль Сергійович прямував до воріт метстанції.

Там не спали. Цій станції був невластивий глибокий сон, коли спали люди, невтомно працювали прилади.

У кабінет завідувача лилося яскраве світло...

На столі лежала купа вираховань даних температур. Мерні лінії бігали по графіках аркушів, подібні до контурів ських хребтів. Здавалось, у них нема нічого особливого, крім твердження континентальності клімату. Але інше, очевидно, магалися відшукати в них очі завідувача метеопункту товариша Ігдіра.

Всі шляхи знову мали бути досліджені. Всі шляхи мали бути вивчені. Щоб найменша зміна в цих шляхах температурних, метеоричних сигналізувала про появу ворога. Це так, як у Ігдіра ще в дитинстві його батько Джулдуз: уважно вивчав рослин і комах, щоб по них уміти розпізнавати, чи не приходила була пустинею басмач.

Ворог, якого шукає Ігдір, застає зненацька, він приходив чутними кроками, а потім накидається, як блискавка.

Цей ворог — смерч, розбишака пустинь.

Підстерегти його прихід, це значить вже наполовину перемогти його.

На тонких впертих губах Ігдіра раптом пробігає усмішка задоволення. Він випрямляє широкі плечі і швидкими кроками пробирається в кутку кімнати.

На столі стоїть скринька, дуже подібна до звичайного радіоприймача, а поруч на підлозі підводиться досить незвична велика антена... Це немов чотири великі арфи, насаджені на вісь.

— Так, арфи. Справді, арфи, — думає Ігдір. Його енергійне обличчя прояснюється певністю і надією, — ці арфи відчують в атмосфері деякі найтонші зміни й сигналізуватимуть про прихід ворога. Завтра прилад буде встановлений...

Ігдір торкається антени обсмаленою сонцем кистю, і вона звенить, як арфа.

— Товаришу Ігдіре! Ви прохали дванадцятигодинні спостереження!

— Так.

Ігдір проходить до кімнати спостережень, куди покликав його старший спостерігач. Він проглядає їх — все спокійно. Стрекоза, як цвіркун, записуючи показання літучих куль - розвідників, що зондують повітряні маси вгорі... У скляних колонках на графлених паперах невтомно пишуть прилади, передаючи свої дані згори по електричних проводах.

— Все чудесно, — каже хазяїн станції, — чудесно!

Електричні лампи горять яскравим світлом. Його електрифіковані прилади сигнализують тепер зручніше, легше з усякої сторони. Це перший крилатий змії з вогневим оком збагатив метеопункт електрикою, якої завжди не вистачало.

Ігдір покидає кімнату і по кручених східцях сходить на шпиль станції.

Вітер зустрічає його поривчастим привітом. В світлі електрики жуть безупинно човники й крильця різних анемометрів. Розтававши хвіст, як гребінчасті півники, стоять флюгера.

Ігдір дивиться звверху на краєвид «Каучпо» і в призмах його окуляра відбиваються святкові вогні. Високо, як маяк, горить ліхтар повітряної шахті. Різнокольорові, ще поблискують вогники і на полігоні, і в «міському саду» посьолоку. Звідти ще наближаються принесені вітром і знов губляться в ньому звуки оркестри. Це, певне, ще танцює молодь у великій радості електричного свята...

А далі ще одна висотна шахта припливе до «Каучпо»! Радість бурхливо сколихує Ігдіра. Вона тим більша, тим цінніша, що він ще пам'ятає в цій місцевості інші краєвиди.

Там, де святковими вогнями горіла оаза, така ж радісна, як і в його квітуча країна, були колись мертві піски.

І на цьому самому місці, де стоїть тепер башта метпункту у виході до саду, тут він — Ігдір — стояв, знищений пекучим вітром.

Тоді він спостерігав не картину радісного життя, а спустошення і руїни.

Це було давно ... давно й близько.

Тут був колись розташований аул, в якому жив його дядько. Під червоним прапором молоді радянської влади із перших тут зростав тваринницький колгосп. І цей аул одного весняного дня, коли цвіли по грядкових цибулинні і ягнята радісно стрибали по зеленому килиму трав, аул був знищений дощенту басмачами.

Мов зловісна піщана буря пронеслась над аулом. Тільки від вогнищ та обгорілі кістки — все, що залишилось від а. Та ще сива борода його дядька, з шматтям порубаного настромлена на палю.

Тільки колодязь на такирі¹ залишили бандити, — мріяло доведеться їм тут колись напиться.

Ні, не діждуть цього, прокляті, ні!

Ігдір примружує очі на святковий парад огнів і сідає за скрипки — це грає його син Алкад. І він, мрійник, не спить. Поет!..

... А спогади плывуть, як човники анометрів ...

Пізніше сюди послала радянська Туркменія його — товариша Ігдіра — заснувати метеоаерологічний пункт.

Тут серед пісків і цілковитої пустки мав народитись кимсовий радгосп — з водою, рослинністю, електрикою. І він — ший розвідник, мусив вивчати тут погоду і блакитну енергію вітрів.

Тоді вперше почалось приятелювання Ігдіра з українським інженером-вітротехніком Катинським, який шукав гідного для своїх ВЕС. З дружньої Радянської республіки пропонує теплі руки свою допомогу.

І тепер це здійснювалось: новий клімат, квіти, електрика, промисловість ...

Так невже він віддасть хоч краплю цих досягнень чужим тіням старої пустині? Невже він пустить до «Каучпо» злочинні смерчі? Невже не зможе захистити ці вогні, троянди, скрипки сина?

Багато років він, Ігдір, стояв тут на розвідці, коли башти сипало пісками, коли басмач слав кулю, а люта спека — спина витримав.

Тепер же він мусить так само хоробро стояти на варті, зберегти все те, що квітнуло, створене вільним туркменським родом ...

— Друже Ігдіре, ви тут?

Легка постать майже нечутно підійшла знизу і порухала задуму Ігдіра.

— Салют, Анатоле! — привітався з Катинським Ігдір, —

¹ Такир — глиниста (природна) площадка серед пісків. Здебільшого вирито колодязі.

знав, що ви сьогодні прийдете. Сьогодні, завдяки вашій ВЕС, ми електрифікували всі наші прилади. І в подяку ми налагодимо найпильнішу охорону вашого повітряного господарства. Щоправда, ви самі там, вгорі, маєте дещо з метприладдя ... Але ж ми не залишимо старих клієнтів, не залишимо. Ось подивіться ...

Він потяг весело Анатоля Сергійовича вбік до одного з приладів.

— Бачите?

— Нічого не бачу, — сказав, придивляючись, Катинський.

— Ех ви, сліпі! Бачите, ось стирчить тонесенька дротинка.

Сьогодні в нас запрацювали нові, найчутливіші в світі анемометри. Принцип їх надзвичайно простий. Платинова дротинка нагрівається електричним струмом до певної температури. Коли ж дротинка обтікає її, вона втрачає свою теплоту і тим сильніше, чим швидше дует вітер, дужчий. Ми ж виміряємо втрачу цієї теплоти по змінах швидкості вітру.

Анатолий Сергійович міцно потис руку Ігдіра.

— Спасибі, Ігдіре, ми мусимо вартувати якнайкраще. Пустині, мені здається, може зробити напад. Що ж чути з твоїм смерчографом?

— Це і моє найвразливіше місце, — сказав Ігдір. — Але моя конструкція, для чого я використав схему звичайного радіокомпасу, готова. Завтра ми його встановимо. Хай моє чорне волосся обернеться на білий ковиль, коли ми таки не навчимося вчасне дізнаватись про наближення смерчу.

— Вчасно? — недовіркою перепитав Анатоль Сергійович. — Де за кілька хвилин?

— О, ні, — заперечив Ігдір. — О, ні! І його вперте, роздвоєне підборіддя енергійно випнулось вперед.

— Будемо передбачати принаймні за годину. Я не даремно чорніючі ночі над вивченням передсмерчових метеорологічних умов. Смерчограф зможе показувати найменші зміни електростатичного поля навколо землі. А я вже знаю, які саме з тих змін відповідають наближенню смерчів.

Він помовчав і додав:

— Так ми і віддамо пустині наші троянди! Ходітьте, я внизу покажу вам майже готовий смерчограф.

ГІСТЬ ІЗ ПУСТИНИ

Повітря, напоєне пахощами квітів, було гаряче, як дихання хворого.

Заніматись важко ... Так би покинути книжки, розлягтись біля прохолодного струмочку, і лежати нерухомо-сонно, як розп'ята на сонці ящірка!

Але Піфагорова теорема розворушує Нінку. Прямокутники випрямляють лінійний хід думок і вони починають бігти швидше.

— Ти таки природний математик, Нінко, дивись, уже і твій зник... А я, навпаки, зовсім сплю.

І Алкад комічно розширив свої великі чорні очі, а в немов самі стулялись з виглядом непереможної втоми.

— Ну, ясно, мабуть не спав зовсім,— писав вірші!

— Так... Грав на скрипці і потім трохи щось... склалось Нінка хитро поглянула на нього:

— Мені дуже подобаються, Алько, твої вірші, але чи скажеш ти мені все ж таки, чому рівні...

— Не смійся, Нінко... Слухай, я сьогодні не спав і ранок чув розмови татка з твоїм дядею Толею.

— Ну і що?

— Твій дядя справжній стратег. Він хоче урахувати можливі небезпеки, що можуть зрушитись на ВЕС. У з татком відбулася, наприклад, ціла нарада щодо смерчів.

— Щодо смерчів?— здивувалась Нінка,— хіба вони бувають?

— О,— сказав Алкад,— зараз, навесні, у найкращу по пустині ти ще незнайома з ними. Але пізніше ти переконаєшся, що це досить неприємні гості. До того вони з'являються несподівано. Недаремно мій старий дід-скотар зве їх „віхами пустині“... Вони йдуть за піщаними бурями. Власне кажучи, у нас бувають не справжні смерчі, а просто порохові вихорі... Вони виникають від шаленого нагрівання повітря. Тоді здійснюється течія, що лютує, вихрує гвинтом. Уявляється який це повітряний... кратер! Зрідка бувають майже справжні смерчі—родичі отих американських торнадо, що знищують цілі селища, випивають озера... По правді кажучи, я їх боюся отих смерчів, вони...

— Заторохтів!—засміялась Нінка,—ти сьогодні зриваєш учобу... Маленький хлопчик не спав, бо йому снились страшні відьми. Хлопчик занепокоєний, він вірить в сні і не хоче зацікавитись...

— До чого тут сні?—заперечив Алкад, проковтнувши Нінчині посмішки.— А коли б ти пережила таке, як я?.. Знаєш, коли я був зовсім маленьким, я поїхав з мамою вперше до діда Джулдуза. Їх аул був тоді кочовим. На весні вони сходили біля якогось такира і пасли худобу по квітучих горбах. Доки спека не спалювала все. Тоді вони мандрували у північні степи. Мені страшно все сподобалось у діда—його кіббі чай, якісь солодощі, якими він мене частував.

— При чому ж тут смерчі?—нетерпляче перебила Нінка. Вона ніколи не любила слухати, коли дія в якійсь історії розвивалась надто повільно.

— Стривай, Нінко,—продовжував Алкад.—Це зовсім довга історія. Я грався сам у кіббіці з маленьким собакою, коли раптом з пустині налетів смерч... Я пам'ятаю тільки шум, крик... З шумом щось зрушилось на кіббітку. При-

гнувши собаку до себе, я відчув, що ми кудись летимо, потім я загубив свідомість... Нас віднесло з кіббіткою у сипучий бархан, і я якимсь дивом не вбився. З того часу я дуже довго боявся „відьом пустині“... І досі, треба сказати, їх недолюблюю.

— Бідненький!—співчутливо сказала Нінка,— тобі б жити не в Кара-Кумах, а в скляному місті, такому собі місті, де не буває ані вітрів, ні смерчів. Під скляним ковпаком!..

Лихо!.. Вона певно глумилася з нього, ця дівчина, подібна до хлопчиська... Алкад почервонів, ображений. Чудна, вона думає, що він не зміг би відповісти теж... колючками. А може й справді не зміг? Ця вітер-дівчина, що прилетіла до пустині, за короткий час навчилася поводитись з ним, як з маленьким, дурненьким хлопчиком... І він ще... (коли б вона тільки знала!) писав про неї вночі вірші!..

— Ну, чого дивитись, як ображений баранець! Нам треба зацікавитись!

Покірно Алкад прийнявся за геометрію. „Піфагорові штандарти“, розшифровані Нінкою, були подолані, не зважаючи на спеку.

— А все ж таки припікає! Навіть додому іти лінки!

Нінка зібрала книжки і дивилась на Алкада, вже втихомирена, без посмішки. Розморені спекою очі дивились просто сонно.

Жовтий Бім, зовсім похмурий, підвівся через силу, як хворий, і полентався до басейну. За хвилину почулось його жадібне чвакання.

— Яка то температура?

— Ти не йди... Поглянемо показники... І я тобі покажу нові прилади... Знаєш, ми днями дещо зробили нового.

Алкад і Нінка вийшли на площадку метстанції. Гаряче повітря струмило перед очима, як поверхня води. В його струмках скриньки з приладами коливались, мов баржі в воді.

Діти піднялись нагору. Човники анемометрів теж бігли ліниво, наче й вітер приспала мертва спека. Він ніби й не курив пісками, пустиня лежала жовта, спокійна, непорушна. Яскравими фарбами зелені, квітів, будинків переливалось в сонці Каучук-місто. Закинута високо-високо від зменшених швидкостей вітру спокійно висіла в повітрі ВЕС, розмаявши свої червоні паруса... Біля неї літали дві крилаті комашки: то Ялінка тренувала Гордія Семеновича на плигунах.

Засмаглий юнак, співробітник метстанції, порався збоку біля тількищо встановленої антени. Вона була чудна, незвичайна ця антена. Такої Нінці бачити не доводилось. Це був ніби великий вітряк з чотирма лопатями, що обертався на вертикальній осі. Лопаті були із дротів, ніби арфи з срібними струнами. Внизу стояла якась чотирикутна скринька, натягнуті провони.

— Що то таке? — так і підскочила Нінка. Кожний мезнізм, кожний невідомий прилад завжди викликав в Нінці переможне бажання помацати його, розібрати частинки.

— Це спеціальний радіокомпас, — сказав Алкад, — на новина. Вірніше наш смерчограф. Це прилад, який реєструє найменші зміни в електростатичному полі нашої атмосфери. А вже давно виявлено тісний зв'язок між цими змінами і різними атмосферними явищами — бурями, повінями, зливами, нарешті... смерчами.

Юнак надыг на руки й ноги гачки, як у телеграфіста дряпався нагору до „арф“ антени.

— Ага, — сказала Нінка, — розумію. Ви хочете по електричних сигналах дізнатись про наближення всяких приладів, а найбільше неприємних гостей. Давно пора, а то намагається метеорологи — не можуть точно встановити, коли з'являється „відьма пустині“!

— Ну, от! — розвів руками Алкад, — „не можете“! Та просто мало займалися цими справами! Станція ваша здебільшого працює на висотині 1500 — 2000 метрів, якраз там, куди „відьми“ не залізають. Для цієї висоти ми виміряли більше найточніші дані про швидкості вітрів... про їхні зміни. Ми вимірюємо все якраз найточніше. Ми рахуємо дощові краплі, сонячне сяйво. Навіть тепло, яке вночі випромінює земля, ми намічаємо точні шляхи хмари, ми вимірюємо космічне проміння... Ми...

— Ну і що там такого! — недбало перервала Нінка Алкада тираду, — перевіряти ви перевіряєте багато, а от вперше не заглядаєте далі свого носа...

— Ти чудно дивишся на речі, — нарешті розсердився „хенький“ Алкад. — Коли б ми не перевіряли і не завбачали наперед швидкості вітрів, ваша б ВЕС не могла б працювати.

— Подумаєш, які винахідники! А появи смерчів не можна точно визначити?

— Алеж ти тількищо чула... Я казав...

— Ви будете колись отак рахувати краплі, а якась створіння вас по голові!

— Що?.. Хіба ти не знаєш?.. Я ж казав, ми...

Раптом Алкад, сердитий, розчервонілий зупинився. Зрозумів, що потрапив у „пастку“, що Нінка просто піддає його, адже неприхований усміх ховався в її іронічно зжених карих очах, задержуватий ніс зморщився від усмішки. А він ще сперечався, махав руками, паленів!..

Досить! Вистачить бути об'єктом для посмішок дівчачого Алкада круто відступив від неї назад.

— Доволі! Я зрозумів... Ти завжди глумишся з мене...

— Що з тобою? — заперечила Нінка, — я...

— Доволі! Я не такий дурненький, як ти думаєш. В твоїх очах я завжди торохтілка, нюня, баба...

— Ти збожеволів, Алкад! — закричала Нінка, — на тебе, як на Біма, впливає спека.

Ніби у відповідь почулось тужливе завивання Біма, що стояв, приплентавшись за Алкадом, на сходах, які вели вглиб башти униз.

Нінка заливчасто розсміялась на „підтвердження“ Біма, але раптом поглянула на Алкада і змовкла.

Почувши зойк собаки, він підбіг до краю башти і розширеними очима дивився кудись, на піщаний обрій.

— Дивись... Курить... вона?..

Нінка глянула туди ж і побачила, що безтурботний сонячний пейзаж круто змінився.

Піщані горби з боку пустині задимились, закурились, ніби кратери вулкана. За хвилину немов все віджило, закрутилось жовтуватого-сірим танком. Зловісний свист, ледве чутний, але погрозовий, як сичання змія, нісся із розбурханих пісків. Назустріч йому стривожено заметушилися човники анемометрів. Та найжахливіше було не те.

На обрії зі сходу з шаленою швидкістю неслась бурожовта хмара. І з неї, пританцьовуючи, лічкою тягнучись до землі, нісся бурий стовп.

— Що це? — встигла тільки прошепотіти Нінка.

— Смерч! — вірніше вгадала вона, ніж відчула відповідь Алкада.

Стовп нісся з шаленою швидкістю. Гул вітру зрушився, як гомін юрби. Триумфуючи, раптом засвистіли і знялись угору переможені піски. І обнявши їх жадібними обіймами, вже замітаючи своїм „хвостом“ землю, хмара зрушилась на Каучук-місто.

І тоді заніміла Нінка, побачила, як все набігло і на полігон і закрутилось скаженим вином.

— А-а! — закричала вона.

Все це сталося блискавично швидко, всього за кілька хвилин. У вухах прокотилась ціла гама тривожних звуків. Зойк сирени (сигнал тривоги), брязкіт чашечок анемометрів... якийсь тріск... гавкання Біма... І, нарешті, дикий крик юнака — на антени. Тоді скажене свистіння заповнило все. Рот, ніс наповнились піском.

Рука Алкада, що стала немов залізною, блискавично потягла Нінку униз, углуб башти.

ПОРАНЕННЯ ВЕС

Це все сталося на протязі якихсь трьох хвилин.

На старенькому „заслуженому“ годинникові Анатолія Сергієвича, який пройшов з ним всі фронти, було рівно 1 година 30 хвилин, коли він завітав до радіобудки полігону, щоб перевірити останні радіопозначення ВЕС.

Після безсонної ночі і неясних тривог, а може солодкою запаху квітів (дівчата наставили над ліжком цілий квітник) у Анатолія Сергійовича боліла голова. Вона не стільки боліла, скільки була важка, сонна, млява... Чи може то впливала спека?

Стрекотіло радіо. Проворні руки молодого радиста, якого кілька днів надіслали з Сірчаного міста, занесли до щоденника шифровані показання радіоприладів ВЕС.

Станція плавала на височині 1000 метрів, але її покриті радіоавтомати невтомно посилали свої рапорти, стоючи варті стихій.

Електромагнітні хвилі пересилали униз точні підрахунки температури тиску, вологості повітря, вітер. Все було нормально, спокійно, звичайно, як всі ці останні дні.

Але раптом все віджило якоюсь інтуїтивною, спазмованою тривогою. Немов від протягу раптом задзвеніло скло відкритого вікна. Хтось крикнув щось біля лебідки, що сам Анатоль Сергійович не розчув. Але інстинктивно він кинувся до вікна.

Одного погляду на небо було досить, щоб зрозуміти все. З скаженою швидкістю із пустині неслась жовто-бура хмара. З її центра звішувався цей жадібний язик. Колихався, вивітався змією, намагаючись злизати все, що зустріне на своєму шляху. Ось він доторкнувся до землі, і з гулом, свистом, з тупцював на ній лійкою гирлом униз, несучись до полігону.

— Ялинко! — крикнув в розпачі Анатоль Сергійович.

Адже вони з Гордієм тільки що тренувались на орнітостатах в повітрі. Тепер в димці порошу він побачив саміт кулю Ялинчиного „плигуна“, що крутилася безпомічно в близького дихання смерчу.

— Що це? Анатоль Сергійовичу, погляньте!

Радист на своєму пості ще не бачив смерча, але клика начальника занепокоєний, здивований.

Він записав нову висоту ВЕС — вона знижувалась. Шалено швидко падали на цій висоті барометричний тиск, температура. Різко знижувалась вологість повітря. Проте карколомно зростала швидкість вітру, наче там, нагорі казково-швидкі налетів ураган. Разом з тим різко підвищувалось натягнення троса, що з'єднував станцію з лебідкою. Воно досягало меж крайніх меж.

— Це смерч! — прошепотів блідий Анатоль Сергійович.

В бурхливому намірі щось діяти, якимсь запобігти небезпеці, він вискочив із будки. Пісок і порошок забивались в ніздрі в рот. Страшне завивання тривало в повітрі. Чийсь людський зойк повис над землею. Звідкись загуркотіла, пробігала як жива, залізна діжка. Але в гамі панічної тривоги Катинського найбільше вразив звук, який вирізнявся йому від усіх інших. Цей звук розкривав його серце... Адже це кликала його

занепокоєна ВЕС... Це плакали, різко дзвонячи, її трости, сигналізуючи, що натягнення дійшло крайніх меж.

Та спускати станцію було вже пізно. Та й чи варт було спускати!.. Адже, потрапивши у смерч, газонаповнені лопаці могли вибухнути.

Напруживши м'язи, Анатоль Сергійович все ж таки кинувся до лебідки. Розмахуючи руками, якісь люди кричали йому назустріч слова перестороги. Він рухався назустріч смерчові, що летів на лебідку. Трос заскиглив ще жалібніше. Різкий вибух пролунав в повітрі. З скаженою силою Анатолія Сергійовича раптом відкинуло вбік. Але він встиг побачити: в тому місці, де трос сходив з барабана, з'явилось синювате полум'я... Короткий тріск — і він розірвався, звільнивши ВЕС, що понеслась далеко... вгору, — в невідоме.

Катинський упав біля радіобудки, боляче вдарившись об стіну головою. Пританцьовуючи, повз нього пронеслось деревце саксаулу, вирване з корінням. Гирло лійки з страшним свистом проходило на межі полігону. В одну мить воно всмоктало величезний намет ідальні робітників „Каучпо“, яку влаштували тільки вчора. Біле полотнище майнуло вгору, як борода казкового діда — Чорномора з „Руслана і Людмили“... Це несподіване порівняння чомусь пронеслось у вирі шаленої тривоги, що панував у мозку Катинського.

І раптом все заспокоїлось. Все зникло, як страшне марево. Мов прокидаючись, Анатоль Сергійович мляво поглянув на годинник, стрілка показувала 1 годину 34 хвилини. Всього чотири хвилини минуло з того часу, як він зайшов до радіобудки. А все було розмаїє, розбите.

— Анатоль Сергійович, що ж робити?

Він побачив Ялинку, що йшла до нього, через силу представляючи ноги. Її біле вбрання стало сірим і зовсім мокро облипало тоненьку постать. Ліва рука, обмотана якимсь ганчір'ям, трималась якимсь неприродно.

— Ви поранені? — стурбовано і разом зраділо запитав Анатоль Сергійович. — А де... — він запнувся від хвилювання, — де Гордій?

— Він тут десь, — відповіла Ялиночка і спробувала посміхнутись. — Щодо мене — дрібниці, я просто розірвала рукав... Мене вкинуло в воду арика... я, видно, щаслива!.. Але ви бачили, смерч висмоктав всю воду...

До них уже бігла в пошарпаному одязі постать Гордія.

— Ви стоїте?.. Летіти треба, негайно летіти! — сухо відрубав він. — Я зараз побіжу по самолют.

— Але напрям... Куди?.. — з розпачем сказав Анатоль Сергійович.

Він кинувся у радіобудку, та його попередила Ялинка.

— Радист злякався й утік, — закричала вона, — але я його заміню.

За хвилину вона вже приймала сигнали ВЕС. Безвладно у хвилях збуреної стихії, вітростанція посилає хазяїнові скарги... Зросли показники висоти — вона неслась вже на соті 2000 метрів. Але мовчали анемографи — ніби навколо ВЕС був мертвий штиль. Це було тому, що ВЕС сама неслась швидкістю бурі.

Сигнали кликали, лементували, але відчувались все слабше... А ось і зовсім зникли, на превеликий жаль Ялинки.

З шаленою швидкістю стрибали розхристані думки Анатолія Сергійовича. Не можна було чекати більше ані хвилини. Самоліт „Орел“, подарунок Ашхабада, мусив стояти до вечора. В крайньому разі був ще скромний поштовий літак і „Блок“ метаностанції. Але дали?.. Роз'ятрений мозок губився у шуканнях виходу.

— Я зразу ж спробую зв'язатись з центральною авіобазою, — тихоенько зауважила Ялинка, — адже незабаром мусить прилетіти до Кара-Кумів дирижабль СССР-25.

— Це добре, — зітхнув Анатоль Сергійович, — але зарано треба...

Він не договорив і подався до площадки аеродрому. Було вже зовсім заспокоїлась. Але Каучук-посьолок і досі збеніжено ховався від страшного гостя... Головний басейн виглядав порожньою западиною, бо смерч висмоктав його по дорозі як склянку води. Якись розтриті діжки валялись на стежках. Пошкоджені проводи з поваленим стовбом дзвеніли жалібно, зачепившись за гілля дерев. Назустріч пройшов маленький санітарний загін — лікар і дві сестри несли ноші, на яких хто лежав — білий, страшний своєю нерухомістю. Поруч ішов молчаливий, сумний Ігдір. Спазма здавила інженерові горлянку.

— Де Нінка? — затремтівши, запитав він товариша Ігдіра. Знищений аварією з ВЕС, він було забув про неї.

— Заспокойтесь, вона з Алкадом, — відповів той. Але розбився один із моїх робітників... Він лагодив антену смерчографу. Саму антену, як на сміх, занесло невідомо куди. Потім поранений ваш радист, його теж вдарило головою об кам'яну стіну.

— Тоді, значить, треба взяти Ялинку... Будь ласка, поверніться, скажіть їй. Кожна хвилина на обліку!

Хтось уже сухий, спокійний давав розпорядження. Ігдір хай летить вслід з Гордієм Семеновичем поштовим літаком, якщо той зараз дома. Він же, Катинський, летить сам з пілотом. Бортмеханік і Ялинка — єдині, кого можна взяти на літак „Орел“. Адже треба летіти швидше за смерч...

Всі рухи, кроки, сухі, скупі слова, здавались дуже довгими, хоч за годинником минуло буквально кілька хвилин, до того як Анатоль Сергійович дістався додому. Адже треба було взяти кілька з тих гранат, які застосовували для земляних робіт. Раптова думка просвердлила мозок, породжена швидкістю

смерчу, обмеженістю часу. Тільки так!.. Заховавши дві гранати, він вмиг добіг до аеродрому.

Але ці дівчата! Певно ще пішла чепуритись, переодягатись... Оці тендитні дівчата! Анатоль Сергійович злостився, сидючи вже поруч з пілотом. Кожна хвилина здавалась йому годиною. Нарешті Ялинка, задихаючись (певно бігла), підійшла до літачка.

Невже довго? Вона бігла, здається, кілька хвилин (як на змаганні). Вона усміхнулась і додала, що авіобазу обіцяла сьогодні ж зв'язатись з дирижаблем. Завтра він має там бути... Анатоль Сергійович скося поглянув на дівчину: вона як раз ніяк не чепурилась: те самісіньке мокре плаття... Це вже було зайво.

— Принаймні, можна було одягнути плащ! — сердито промурмотів він.

Нарешті самоліт знявся над землею... Пілот набирив швидкість: стрілка альтиметра рвучко поповзла вгору. Самоліт шарпало: він провалювався в повітряні ями.

Вони летіли на північ-захід — напрямок, куди дув вітер. За ці півгодини ВЕС певно могла відлетіти кілометрів на 80, коли урахувати спочатку шалену швидкість порохової бурі, з якою вона помчала. Пілот, сухий, худорлявий юнак обіцяв її наздогнати. Самоліт міг розвинути швидкість 350 кілометрів в годину, а з попутним вітром і більше.

Анатоль Сергійович поглянув униз. Оаза „Каучпо“ відпливала назад. Пустиня розляглась внизу, і зверху виглядала зовсім зрозумілою, розшифрованою в своїй геологічній будові. Світложовті бархани курились ніжні й вуалісті, грядові піски квітли зеленим кольором життя... Плямами червоніли глинисті такири, білі солянки-шори виглядали, як снігові намети. А на північному заході, куди полетіла ВЕС, стояла жовто-сіза каламуть. Туди понеслась піщана буря.

Голос Ялинки в телефон вивів його з задуми. Він дзвенів вже по особливому бадьюро.

— Знаєте?.. Чути сигнали ВЕС... Все ясніше... Летить високо, на 2000 метрів... Ми наздоженемо її, правда?.. А що ми робитимемо далі?..

— Ах, Ялинко, побережіть свою цікавість, — неввічливо відповів Катинський.

Вони змінили курс більше на північ і полетіли ще швидше. Стрілка вже давала 350 кілометрів на годину. „Подарунок“ перекирвав всі свої темпи.

— Наздоганяємо! — весело сказав пілот.

Бінокль заляк в руках Анатолія Сергійовича. Хвилювання зіпсувало губи. Нарешті він побачив крапку. Крапка виростала, зринаючи з каламуті, обростала формою, кольорами. І це була ВЕС... Її червоні паруса спокійно несли вперед звільнений

від якоря корабль... Піщана буря очевидно ушухла. Горизонт прояснився. До Катинського повернулась здібність розмовляти.

— Нам треба підійти до неї якнайближче, розумієте? — сказав він пілотові, — піднімайтесь над нею ще вище...

— Ну, а далі, — запитав пілот.

— Далі я проб'ю крила! — відрубав Катинський.

— Але ви не влучите! — збентежено знизав плечима пілот.

— О, цього ви не бійтесь... Тільки шкода... — прошепотів Катинський.

Сум забренів в його голосі. Адже це було не легко поранити свою ВЕС!.. Вагання на момент заохолодило серце. Здавалось, воно зупинилось. Але вихід був логічний, підказаний умовами і його поразкою. Хоч краще було б кинути цю гранату у власний мозок, що не зумів зберегти свій витів від удару стихій.

Мотор загудів несамовито. Вони попливли вгору... Інженер скwapно глянув униз: жовті піски були порівняно добрим ліжком для його ВЕС.

Ось стало видно срібно-білий тулуб і червоні крила... О Анатолія Сергійовича вп'ялись в білу катушку, що підпливала під нього... Він вийняв першу гранату, вишукуючи очима, куди її кинути. Так, треба уразити газосховища крил... Тоді ВЕС падатиме на свою „катушку“, що буде не так небезпечно.

На момент Катинському пригадався старий млин... Як це було давно! Забуті дні посилали йому привіт. І, усміхнувшись, Анатоль Сергійович кинув першу гранату вниз в один з своїх „червоних парусів“...

Вибух розірвав оболонку. Він не запалив ВЕС, бо сумішводню з гелієм була вогнетривка. Але він зробив рану на крилі вітростанції. Тоді Катинський кинув другу гранату.

Незабаром ВЕС почала тихенько знижуватись. Газ виходив з її прострелених легенів. Ялинка в кабіні нотувала зниження — 1020, 1000, 900... Вона чула вибухи, але нічого не розуміла. Запитати ж було страшно.

Незабаром закурилися верхів'я барханів. Їх почав збивати хвіст троса. І ось бархан прийняв ВЕС в свої піщані обійми. Повільно вона занурилась у видолинок між двома горбами Хмара піску сховала її з очей.

ПО СЛІДАХ ВЕС

Нінка ледве не побила Алкада, коли під час смерчу він простісінько, як маленьку, замкнув її в своїй кімнаті. Серед завивання бурі вона поривалась все ж таки бігти на полігон — до своїх, до дяді Толі. Відчуття небезпеки завжди штовхало її вперед. Сидіти на місці в цей момент було просто нестерпно. Але ключ від дверей заховався в кишені Алкада, сьогодні зовсім неслухняного, впертого і незвично мовчазного!

— Нікуди ти не підеш! Нічого ти не допоможеш, тільки сама десь загинеш!..

Це тільки він і промовив, коли, заклавши руки в кишені, став нерухомо біля двері на варті.

Даремно кип'ятилася дівчинка, називала його боягузом, дурнем, вимагала випустити її цієї ж хвилини. Алкад мовчав, закам'янівши біля двері, як статуя.

Так промайнуло небагато хвилин, доки, нарешті, все почало стихати й заспокоїлось, немов, розбившись об скелі, бурхливий вал.

Хтось тривожно постукав у двері.

— Алкаде!.. Ти тут?

Алкад впустив свою маму, збентежену аварією.

Завжди стримана, вона рвучким рухом на момент ніжно притиснула до грудей голову сина.

— Я так боялась, чи не сталося чого з вами!.. Таке лихо!.. Все пошкоджене... Антену смерчографу занесло зовсім, і хлопець розбився... ВЕС знесло...

— ВЕС знесло! — скрикнула Нінка, — і ти ще міг мене не пускати!

Вона відштовхнула Алкада і вибігла з хати.

— Піді з нею, — сказала мати зніяковілому Алкаду, — вона схвилювана, біденька!

Алкад нагнав Нінку на площадці метстанції, де позначився вплив страшної гості...

Буря пірвала антени нефоскопів¹, попсувала провода, розкидала відра дощомірів... Пошпурнула шматками металу, розчавила ними квітник, насипала повні чашечки квітів їдкою червоного порошу.

Нінка бігла вперед, не звертаючи ні на що уваги: звістка про аварію з ВЕС здіймала в ній цілі вихорі тривоги.

Зірвало ВЕС! Вона уявляла собі, як мусив переживати це дядя Толя. Одного разу, коли вона робила одну з перших моделей вітрячка, злива зірвала тендітне колесо. Нінка й досі не могла забути цих забруднених, закинутих в калюжу крильчат... Їх вид викликав в ній гостре почуття болю.

А ВЕС — була не іграшка, не модель, а справжня червоно-крила птиця.

На полігоні було порожньо. В радіобудці порався незнайомий юнак. Електролебідка стояла мертва, як непотрібна катушка, коли з неї до кінця розмотали нитку. Старий садівник, якого діти зустріли, розповів, що збираються летіти на вздогін ВЕС. Ніна побігла до аеродрому так швидко, що Алкад ледве встигав за нею. Купа щебеню, якихсь уламків перетяла стежку до аеродрому. Забуркотівши щось на адресу невіч-

¹ Нефоскоп — прилад у вигляді розп'ятої сітки — антени для вимірювання швидкості руху хмар.

ливого смерчу, Нінка полізла вбік — напростець до червоного квадрату аеродрому. Тим часом звідти почулось рокотання пропелера, і сірий поштовий літак перед самим її носом випорхнув угору. Діставшись до аеродрому, Нінка і Алкад дізналися, що Катинський з Ялинкою вилетіли навіть раніше — вже хвилину двадцять тому. Казали, ніби вони полетіли на захід — в напрямкові вітру...

Вилетіли!.. Без неї! Нінка мало не розплакалась. На неслухавке зауваження Алкада, що можливо її б не взяли, вона вибухнула цілою канонадою докорів... Сьогодні вони помінись ролями: Алкад мовчав, а Нінка стала надто балакучою. Вона просто почала відчитувати Алкада: це через нього вона сиділа, як дурненька, замкнена в кімнаті. Коли він такий боягузливий і боїться до смерті всяких „відьом пустині“, так хай, принаймні, не розписується за неї... Вона ніколи не боялась ніяких бурь, гроз тощо. І навіть смерч нічого вже такого жахливого не уявляє!.. Далеко гірше й страшніше було сидіти от в цілковитій невідомості — що там саме з ВЕС, з дядею Толєю. А тепер доведеться ще помучитись, доки вона дізнається, що їм піймали, нарешті, втікачку.

Алкад мовчав. Нінка навіть ніколи не могла подумати, що він здібний так довго мовчати, і це злило її ще більше. Та відчитуючи Алкада, Нінка йшла з ним назад до полігону. Там зібралось вже мало не все населення Каучук-посьолку, обговорюючи події з уривків розмов. Нінка почула, що є повідомлення з літака А-2, — на ньому вже піймали радіосигнали з ВЕС.

— Знаєш що, — раптом вирішила Нінка, — адже ми можемо полетіти їм навздогін на твоїй „Блосі“!

— Та „Блоха“ ж — все ж таки „Блоха“!.. Навряд чи на ній ми доженемо наших! Там, де треба швидкості, не дуже розженишся на „Блосі“... Саме тому на ній не полетів і татко.

— Проте все ж таки ми долетимо на ній до стоянки наших. Адже я знаю, дядя Толя примудриться якось знизити ВЕС.

Та Алкад не погоджувався.

— І потім я не можу брати „Блоху“ без дозволу татка. Адже, можливо, вона буде потрібна для якихсь спостережень.

— А... — презирливо простягла Нінка, — от в чім справа, так би й сказав!

Вона навіть сіла на краєчку басейну, щоб зручніше була вилаяти Алкада.

Він просто боїться полетіти, — звичайнісінький боягуз. Його мужності вистачає тільки на те, щоб пролетіти раз над власною хатою, а зробити справжню мандрівку до пустині він нездатний! Потім він егоїст, факт що егоїст!.. Він може літати для власної втіхи; а коли йде мова, щоб заспокоїти друга... Тоді йому байдуже!.. Хіба це справжня дружба! Дружба придатна тільки на те, щоб виписувати на папері широкомовні вірші, а коли треба довести цю дружбу на ділі...

Нінка сама не чекала, що так розхвилюється. Вона схилила голову на руки і гострі плечики її затремтіли...

Невже Нінка плаче? Алкад не міг цього знести. Весь червоний від її докорів, він тепер зовсім розгубився. Що робити?

Він кинувся до дівчинки і, віднімаючи їй від обличчя руки, зашепотів:

— Ніночко, не треба! Заспокойся... Я все зроблю... Ми поїдемо!.. Слово честі...

Тихенько Нінка підвела голову, вона не плакала, але карі очі вже були підозріло вогні. Тепер вони зразу блиснули радісним вогником...

— Поїдемо?.. Тоді швидше, тільки швидше!

Вони з Алкадом побігли до метстанції і за хвилину дістались до маленького сараю за садом, де стояла „Блоха“... Треба було виїхати непоміченими. Це було легко, бо всі робітники станції були заняті ліквідацією наслідків бурі. Всі порались біля пошкоджених приладів... Це було не раз, що пустиня викидала з ними такі витівки, та як вперті мурашки, вони навчилися швидко відновлювати все.

Алкад наповнив водою з каналця дорожній резервуар. Нінка й слухати не хотіла, щоб піти по їжу. Адже під сидінням було видно кілька коробків консервів і печення — певно запас для наступного польоту. Швидше, швидше!.. Вона квапила Алкада, поки той оглядав мотор. Ось він, нарешті, викотив з сараю на рівну наче асфальтову площадку чорненьке тіло „Блохи“. Ця лялькова машина була дуже подібна коли не до блохи, то, принаймні, до чорненького летючого жучка. Загнуті вгору блискучі чорні крильця з поперечними смужками страшенно нагадували крильця жучка. Дротинки схованих в скриньці і виведених назовні метеорологічних приладів виглядали як вусики комахи. Відсутність хвоста, властивого літакам, ще підкреслювала цю подібність.

— Ну, поїхали!.. — сказав Алкад.

Вкінці задоволена Нінка вместила поруч з Алкадом. Заздро подивилась, як взяв той в руки важіль керування... Ну, то вона теж навчиться керувати! Адже по суті керувати „Блохою“ легше, ніж керувати дитячим автомобілем, треба тільки трошечки потренуватись. І вона обов'язково колись зробить собі таку „блоху“... Адже француз Міньє зробив першу „блоху“ сам, своїми власними руками!..

„Блоха“ плавно піднялась угору. Вона була не така собі вже „блоха“!.. Адже вона могла „плигати“ вгору до 1700 кілометрів. Але в цьому зараз не було потреби. Вони летіли низько. Станція й Каучук-посьолок почали танути в далечині. Плантації каучуконосів й баштани, розділені острівками акації і саксаулу, попливли під ними. „Блоха“ почала поринати в повітряні ями, та міцна смуглява рука Алкада спокійно тримала

важіль керування, а Нінка тільки морщила свій маленький ніс — вона була абсолютно невразлива щодо хвороби качельової „культурний пейзаж“. В спектрі основних кольорів — червоного, жовтого й сірого, розгорнувся ландшафт пустини.

Минув час, і вже краєвид справжньої пустини замінив „культурний пейзаж“. В спектрі основних кольорів — червоного, жовтого й сірого, розгорнувся ландшафт пустини. Нінка почувала себе чудесно, — вже в дії, збуджена чекає чогось... Приглядаючись униз, в надії знайти щось схоже на знижену ВЕС, вона думала, як недоречно звались ці пісочні горби — Кара-пісками... Де були чорні коліри, коли червоною глиною відливалася пурпуром, а пісок розсипався золотом? Але багато лиха тайли в собі піщані хвилі — і назвав їх народ чорними.

Повітряний шлях прослався все далі, — на захід, як заперечив Алкад. Повітря було сухе й нестерпно гаряче, і все більше хотілось пити. Вони проминули якийсь аул з пухнастими краплинками овець, розмаяних по пасовиськах горбистих пісків. Далеко, як зграя гусей, ліниво йшов караван.

За півтори години вони проминули не менше ста кілометрів. Алеж ні ВЕС, ні літаків ніде не було видно. В чому справа? Невже вони помчали ще далі? Діти не знали, що іду одурив вітер. Він давно змінив напрям, а вони летіли його старим маршрутом — на захід. Починались бархани, сипуче хвилясте й жовте море. Праворуч змією вилось висохле річище річки, а в далені синіли „Круглі“ гори.

Тим часом Алкад відчув, що мотор почав коверзувати. Машина перестала слухатись його примітивного, але точного керування... Що таке? Відчувши в глибині серця неприємний холодок, Алкад подумав, що татко може навмисне не полетів сьогодні на „Блосі“. Можливо думка, що він дав перевагу скромній поштової „ластівці“ з мотивів її більшої швидкості була помилкова. Адже „Блоха“ давала близько 100 кілометрів на годину, а в його вправних руках могла б дати 220 поштового. Тоді... татко не полетів тому, що, очевидно, з „Блохою“ було не все гаразд. Недаремно минулого дня він довго порався з нею і відстрочив чергову розвідку.

Розпач обняв Алкада — „Блоха“ якось підстрибнула, як справжня блоха, і змовкла. Мотор затих... Мотор не працював? Що сталося? — запитала досить спокійно Нінка, якій і на думку не спадала можливість аварії. — Тримайся! — сухим криком кричав їй Алкад.

Він поглянув униз — збоку блищала біла западина висохлого озера, біля неї хвилювались піщані горби... Вони падали з висоти 300 метрів. Алкад знав, що легенька „Блоха“ могла сама бути парашутом. Це якось довів і татко, спустившись з висоти 200 метрів з виключеним мотором. Але то був татко...

На хвилину в свідомості Алкада промайнуло обличчя матері... Гостре відчуття провини перед нею кольнуло серце. Він забув про неї, пускаючись в нерозсудливу мандрівку.

Алеж Нінчине життя цілком було в його руках... Життя свавільної вередливої дівчини, якій він присвячував всі свої юнацькі мрії. Він стиснув зуби і висунув важіль заднього крила, створюючи гальмо.

— Сиди спокійно! — чітко наказав він Нінці.

„Блоха“ стала спускатись плавно, як спокійна птиця. Але перед нею виник острівок дерев, що міг зіпсувати її ніжні крила. Надлюдським зусиллям Алкад стиснув важіль гальма і крикнув по-туркменському слова перестороги... Рука заміліла, але „Блоха“ перелетіла через дерева і впала на пісок, здіймаючи хмару пороку.

Він стукнувся об щось і на хвилину майже знепритомнів. Одкривши очі, він кинувся до Нінки. Вона сиділа трохи далі на прим'ятій сіропуховій ковдрі ковилю.

— Знаєш, я таки плигнула, — зніяковіло сказала вона, — і якось підвернула ногу. Тепер вона здорово болить.

МІТИНГ В ПУСТИНІ

Саксаул потріскував у вогнищі, і світляні плями бігали по улоговині. Вони схоплювали пахучі полині й пухнасту тирсу і збігли, мов здивовані, трави н.би витягувались, підіймались з темряви, щоб поглянути на незвичних гостей пустині.

В півтемряві, у відблисках недалекого вогнища ще фантастичнішою здавалась споруда ВЕС, зануреної в піски. Ніби якийсь доісторичний велетень-мамонт лежав тут непорушний, забитий мисливцями, що святкували свою перемогу.

Анатоль Сергійович лежав на кошмі, недалеко від вогнища, нерухомий, млявий, смутний. Після великого напруження під час гонитви за ВЕС, зараз відчувалася шалена втома і тупий біль. Як тяжко було переступати через великі помилки!..

Пахли полині, терпко, настирливо й приємно. Вони нагадували далекі юнацькі роки, бурхливу сторінку з життя товариша Золотого, — пахощі степу, кінського поту. Як нестерпно-яскраво міг збудити спогади якийсь запах!..

Катинському пригадався епізод з тих далеких років... Тоді він ввечері теж якось лежав на землі, що пахла полинями, замісний від болю, з кам'яною брилою на серці... Того дня він зробив помилку — необережний наскок на білий штаб. Маневр був нерозрахований стратегічно, і коштував життя його шістьох кращих товаришів. Самого ж його пораненого виніс в степ його добрий кінь. Вночі біля самотного яру, де біля могил терпко пахли щебреці, тоді незносно боліло помилкою серце, більше, ніж роз'ятрена рана в боку.

А тепер йому самому довелося поранити свій любий витвір... Птах з червоними крилами, що літав так високо, лежав забитий його ж рукою, яка вмліла колись так добре

влучати в ворогів. Згасло джерело енергії, що било з його могутніх грудей, і оаза, оживлена було електричним сонцем, лежала собі десь в пустині, знову темна, вбога, віддана на ласку або гнів стихій.

Помилка!

Адже треба було все передбачити, абсолютно все! Більш ніж той розум, що не зумів урахувати всіх можливих небезпек... Правда, такі сильні смерчі (та ще й в квітні) траплялись надто рідко, що правда, метеорологія ще не навчилася їх заздалегідь передбачати. До того сама ВЕС працювала високо — в зоні безпечній від смерчів. Це останнє й було причиною того, що до прильоту в Кара-Куми ніхто серйозно про них не думав. Алеж це все не було виправданням і ніщо не могло знищити провини її творця.

Так картав себе Анатоль Сергійович, суворо й безжалісно аналізуючи причини аварії. В світляному проміні щось заворушилось, велетенська ящірка-варана дивилась на вогнищі скляними очима... Анатоль Сергійович поворухнувся, вона кинулась навтіки і зникла, як марево. Але на її місце, те приваблена незвичним світлом, вже повзла велика відворотна фаланга. Чорні Кара-Куми підкрадалися й загрожували самостійним мандрівникам пустинь. Катинський різко підвівся і збив фалангу саксауловим поліщем.

Що ж, треба було стиснути міцно губи й не кам'яніти в сумі, в який закинули події, а йти негайно ж і енергійно виправляти помилки... Рвучким рухом Анатоль Сергійович розправив ще допіру зігнуте тіло, підставляючи його вітрам чорних пісків.

Він подався до площадки недалекого такира, на якому в природному аеродромі, стояв його літак. Поштовий вже полетів назад з пакою доручень. Раптом вітер доніс крещання з глибини пустині — далеко в темряві спалахнули вогні машини фар. Це йшли вже повідомлені важковози — автомашини з Каучук-посольку, що везли приладдя, щоб залатати дірки в ВЕС і частину балонів газу. Адже незабаром дирижабль СССР-25 пообіцяв повернути сюди, щоб прибуксувати в качку ВЕС до Каучук-посольку.

За кілька хвилин самотний табір в пустині віджив. Група робітників молодого міста серед пустині приїхала, щоб негайно ж, коли треба, вночі оснастити ВЕС... Тут були й металознавці і гідрологи, і робітники з будівництва Каучук-посольку, й ботаніки, що ростили в пустині надприродну флору. Це була об'єднана комсомольська бригада „Каучпо“, що приїхала везла з собою цілий транспорт бадьорості й енергії.

— Як почуваете себе, Анатолі? А вам лист!..

Невтомний Ігдір, що сьогодні встиг проробити вже дві дні шляхи — літаком з Каучукпо і назад автомашиною, простягнув Анатолію Сергійовичу лист.

Москва! Далека Москва! — підпис, що нагадав пурпурну квітку на фоні засніженого вікна. Невже від нього? Як же це до речі!

Привіт, Анатолі Сергійовичу! — писав нарком.

Я читав про пуск нашої першої ВЕС і надсилаю вам свій привіт. Сподіваюсь, що вона працюватиме безперебійно. Алеж, по-дружньому, хочеться дати Вам одну пораду: ніколи не зупиняйтесь, не заспокоюйтесь на успіхах, будьте завжди готові відбити напад перешкод... Той добрий капітан, хто знає добре всі вітри на морі і в кого корабель завжди готовий до шторму. І ще: той добрий капітан, хто не буде скиглити, коли буря пошматує паруса. Без парусів він доведе свій корабель до переможного берегу... Отже, вчіться, мій друже, мужньо зустрічати всі бурі у вашому (вітряному) океані. Більшовика тільки гартують негоди. Більшовик — це не сухий автомат без серця (як провокують вороги). Він уміє сумувати, коли дещо втрачає в бою. Але він, ще повний того суму, вже в динаміці, вже в дії, щоб назавжди припинити ці втрати, щоб зробити їх останніми...

Отже, будьте мужні і бережіть ваші „шахи в небі“.

Жадібно всотував слова листа Анатоль Сергійович. Ру-мянець сорому за хвилину спаду заливав обличчя. І в цьому вогні вже народжувались спокій й впевненість.

Підбігла Ялинка, заклопотана, схвильована.

— Анатолі Сергійовичу, ми, комсомольська бригада, хочемо тут же, сьогодні, зробити літучу виробничу нараду з приводу цього... всього... Адже завтра, завтра конкретна робота...

— Алеж народ втомився з подорожі... Може ребята перепочинуть, повечеряють і тоді?..

Ялинка засміялась, за нею ще засміялись задерикуваті молоді смугляві обличчя.

— Хіба ми з Північного Полюсу, чи що? Води напилися, — ми її привезли досить! Хочете? А повечеряємо потім; знаєте, що значить вечерея, коли, так мовити, „сконсервувати“ апетит?

Водій Абдалл посміювався так, наче в нього, як і в інших, не було надмірного важкого путі, спеки, мозолів, від рятівання машин у силучих пісках.

Вогнище з саксаулу полетіло гілля, дошки з розпакованих ящиків. Відживлене вогнище спалахнуло ще яскравіше. Всі розсілись біля нього, урочисті, немов тоді на відкритті ВЕС, коли вона жила, дихала вітрами, працювала.

— Товариші! — сказав Анатоль Сергійович, відкриваючи збори, — товариші!

Він зупинився. Хвилювання заважало йому говорити. Один погляд на заніміле тіло ВЕС знову перевернуло його всього. Але вітерець зашелестів папірцем в руці. Він заворушився в

його руці — привіт наркома. Немов силу магнетизму випромінював цей маленький аркушик. І з глибини серця почали виростати потрібні слова.

— Поперше, ми тяжко завинили... І Гордій Семенович я... Найбільше, звичайно, я!

— Однаково! — сердито озвався з місця Гордій.

Безжалісно Катинський почав викривати свою помилку, аналізуючи всі технічні причини аварії. Він картав свою „роткозорість“, через яку не доглядив заздалегідь всіх можливих небезпек. А це було негідно більшовика-капітала „Червоних парусів“. Гострим зондом він копирсався у рани своєї ВЕС, що були і його власними ранами, і зразу ж наважувся чав путь, щоб ніколи вже, ніколи не припустити такої помилки.

Хаотично, стрибками, не вміщуючись в гарячкові слова, один за одним виникали вже проекти запобіжних засобів. Тоді він вийняв лист наркома і кілька його рядків залунали пристрасним закликком ночі, пустині, завмерлим у напруженні слухачам.

— Все цілком ясно, — сказав Гордій Семенович, і його спокійний голос без вібрацій і пауз Катинського вніс якусь полегкість. — Анатоль все сказав, тільки, по-моєму, треба більше дії. Наша провина дуже глибока, і щоб її виправити, треба не стояти, а негайно ж рушати у наступ, і ви допоможете нам у всьому!

— Правильно каже начальник, — озвався старий Саригуль, — не можна стояти в пустині. Кара-Кум — чорний злий демон. Станеш з машиною, і засмокче він її, роз'їсть її частини. Будеш йти вперед — пройдеши гори й прийдеш в огні.

— Чудово сказано! — палко закричала Ялинка. — Тільки ти, Саригуль, не зовсім прав. Нема вже чорних пісків. Ми бачимо дуже просвітаємо і залишимо тільки ясне золото...

— Ребята, — сказав Гордій Семенович, хитро всміхнувшись, — я ж знаю, що у вас тонни пропозицій. Негайно виставте їх нам.

Тоді, немов повинь, прорвала напружене мовчання група. Один за одним, почали розгортатись проекти, поради з запобіжних заходів проти смерчів. Цієї ночі біля вогнища, загаряченому в самому центрі пустині, об'єднались у наступні проекти смерчів — електрики, метеорологи, гідрологи; і це була мисльовна спілка.

Ми переможемо хочби там що! — почав Ігдір.

— Їхня поразка остання, як останні взагалі й ті смерчі, які ще долітають до їх міста троянд... Вони зникнуть, як зникнуть всі недоліки клімату в пустині, бо більшовики, Туркменія творить уже новий, кращий клімат. Та поки вони не така вже дурна!.. Я пропекла ранку денатуратом і, по-ірте, нічого не буде до самої смерті!

Тоді зможуть підстерегти їх наближення і надійно захиститись...

Є всі дані, що про завихрення гарячих струмів повітря ще в самому зародженні сповістять електричні сигнали... Хай антену його смерчографу знесло смерчем, завтра ж буде друга! Ворог вже більше їх не одурить.

Червонясте полум'я, кинувши відблиск на Ігдірове обличчя, зробило ще більш розкішною борозну на його підборідді. І йому можна було повірити, як і всій групі молодого каучукового міста.

Ялинка висунула проект запасної електролебідки. Гідролог-комсомолец Алі гадав, що просто треба негайно оточити полігон правильним колом каналів... Смерч буде відбиватись волгою зоною, як бар'єром... І далі...

Цілі „тонни“ порад, як зауважив Гордій Семенович!

Зворушений, відчуваючи, як танула в запалі цього летучого мітингу його зацікавленість, Анатоль Сергійович слухав, зважував пропозиції. І як від вогнища розсувалась темрява, так мусіла (він це відчував) відступити пустиня перед наступом їх — молодих.

Пізно, перед світанком, закінчилась виробнича нарада. Тоді сіли вечеряти й, нарешті, пити гарячий чай, що давно перекипів і перестояв.

Втомлений, але трохи заспокоєний, Анатоль Сергійович пішов до стоянки літака, щоб взяти звідти свою куртку. Запозвався холод — типовий контраст після пекучого дня пустині.

Вже світлішало небо й яскраво вимальовувався силует зачорнулої літачки. Раптом в кабіні його спалахнув вогник. Стрижено Анатоль Сергійович намацав в кишені револьвер і тихенько підкрався до кабіни. Прожогом він розчинив двері.

Хтось ахнув, і свічка від протягу заметушилась так само злякано, як і та людина, що стояла біля неї.

Катинський побачив зніжкову Ялинку. Вона бинтувала свою руку, що цілий день була чимсь замотана. І Катинський побачив, що на цій ніжній, тендітній руці майже до плеча була здерта вся шкіра і шкарубилась відкритою ранною.

— Ялиночко!.. — скрикнув Катинський.

Вона опустила пухнасті вії і винувато пробурмотіла:

— Я... я просто хотіла подивитись... Трошки заболіло... Знаєте, тоді проклятутий смерч шпурнув мене на деревину і роздряпав...

І, побачивши, що Анатоль Сергійович мовчить, цілком розгублений, продовжила вже сердитим тоном „мачухи“.

— Ну, чого ви дивитесь?.. Нічого особливого, так собі, але не така вже дурна!.. Я пропекла ранку денатуратом і, по-ірте, нічого не буде до самої смерті!

Тепла хвиля огорнула Катинського. От тобі й тендітне

дівчатко! Жодного звука, жодного стогону він сьогодні чув від неї. З такою „дряпотинкою“ вона примудрилась весь день вартувати біля радіо, посылати сигнали, літаки... Але це можна було мати гангрену, зараження крові!.. А він, роший теж — не звернув уваги!

Катинський навіть здригнувся і несподівано для себе вивато погладив схилену голову дівчини.

— Ялиночко!.. У тебе такий хороший проект!.. І ти — дуже хороша...

Різно вона повернула голову, але не відняла його руки. І раптом безмірна радість бризнула з її синявих очей.

— Невже?..

Дівочі очі викрили свою таємницю... що її ховали й бажали хотливий тон і недбалі (тільки ділові!) розмови. Ці очі сказали йому про кохання...

Вражений Катинський замовк. Йому здалося, що з пустознову так нестерпно запахли щебреці, наповнюючи серце бурою юнацькою тугою.

— Ялиночко, — нарешті сказав він тихо, — знаєте я все бував вам розповісти... Коли я був молодим партизаном в лотим, я кохав дівчину. Вона була дуже подібна до вас — така золотоволоса, ніжна, як навесні конвалія... Вона ще чудесно грала на скрипці.

Він замовк і рука зупинилась, зазмерла на дівочій голі. — Вона була донька залізничника, через якого ми — встанці, тримали зв'язок з робітництвом міста... І от біля нього дня, ганяючись за нами, забрали її з батьком і розстріляли... в ярку, де пахло щебрецями... Вона не хотіла вижити нас...

Катинський замовк. Йому стало холодно. Але раптом сміливо й ніжно вже Ялинчина рука погладила його руку.

— Ви подібні до неї, Ялинко, — зітхнув він. — І може, ко полетить наша ВЕС...

Він раптом поліз у кишеню і дістав звідти портсигар.

— Знаєте, я хочу вам щось подарити... один талісман...

— Що то? — оживилась Ялинка.

Катинський відкрив портсигар, там була добре висушена квітка камелії з вічнозеленими листочками.

— Її мені подарувала одна людина... з великим серцем пояснив він, — як запоруку завоювання пустині... Подарувала і сказала: візьміть цю вогнисту квітку, віддайте дружині любій дівчині. Хай вони в свою чергу обдарують вас теплим словом!

— І чому ж ви її нікому не віддали?.. — червоніючи запитала Ялинка.

— Я зберіг її для вас, — тихо сказав Катинський.

ОДНА

Під крильцями „Блохи“ був невеличкий тінявий затишок, там можна було розташуватись на вимушену стоянку. Але й в тіні була спека, шалена спека.

Сонце було гаряче й жадібне, як полум'я вогнища. Воно вперто наступало на кожний затишок, вигонило звідусіль будь-яку прохолоду. Здавалось, воно вип'є з повітря всі розчинені в ньому молекули вологи. Тоді сухий вітер обпалить легені, висмокче їх ніжні пухирчики, і людина буде задихатись і висихати, як вивішений на сонці краб.

Справді, можна було на це сподіватись, коли спека туманила голову й горлянку здавлювала спрага!

Але на плечах косогору, що підпирав річище висохлої річки, рослинність ще була багата фарбами весни. Рослини мужньо змагалися з наступом сонця... Звідки черпали вони сили для цієї боротьби? Чи жадібно встромивши в землю свої довгі корінці-смоки, вони пили підземні води? Чи висмоктували з пісків і солончаків розчинену в них вологу ще весняних дощів?..

— Коли б у нас було приладдя і якраз дуже нескладне, ми могли б з 1 кубометру піску вицідити відро води!..

Алкад сумно поглянув на бляшанку, де залишалося вже обмаль води. Та й ця була вже тепла, неприємна. Тим часом їй так були потрібні холодні компреси — цій напухлій ніжці! Нінка махала мокрою хустинкою, але це мало допомагало. Хустинка була просто теплою.

Нінка зморщила свій засмаглий й облуплений від вітру ніс й сердито зашпурнула хустинку. Потім вилізла спід крил і твердо знялася на ноги. Алкад схвильовано стежив за нею. З зусиллям Нінка зробила кілька кроків і, заскрипівши зубами, важко опустилась на землю.

— Ні, таки йти я не можу!..

Розгублена, вона зірвала травинку і крутила в своїх неспокійних руках. Як безглуздо це все трапилося! Тільки навмисне можна було б вигадати такі ситуації. Але це була дійсність: зіпсована, порушена „Блоха“, і двоє їх — невдах-мандрівників, загублені в пустині. Та все це було б ще терпимо, коли б не ця нога.

— Заспокойся, Нінко, ми щось вигадасмо, — м'яко сказав Алкад. — Це я у всьому винний, такий йолоп... Все я!..

Тільки цього не вистачало!.. Для Нінки ці слова звучали майже насмішкою. Адже вона сиділа мовчки, схилена не тільки фізичним боєм, але й виразним почуттям своєї вини. Їй хотілось сказати Алкадові, що він не має жодної провини, крім тієї, що слухався її. Хотілось вилаяти себе щиро, не криючись. Але в Нінки часто виходило все навпаки і вона закричала:

— Ах, лишенько, чого б удавати з себе невинного лицаря! Ти, здається, не маленький і я не тягла тебе на „Блосі“ Обидва винні...

— Я саме це й хотів сказати, — ще м'якше відповів Алкад, — найкраще не будемо про це говорити. Треба потурбуватись що робити... головне, з твоєю ногою.

Нінка стихла й одвернулася. Їй стало соромно за своє поведінку. Сонце безжально пекло їй в обличчя, байдуже їй їхньої долі. Повернувши йому спину, на одній нозі Нінка підстрибала до затишку, як поранений звірюк.

Тим часом Алкад схилився над землею, щось вишукуючи.

— Ти хочеш їсти? — запитав він, повернувшись з повною жменю якихсь корінців. — Це можна їсти... Тут їх росте чимало.

Це були червонясті корінці, дуже подібні до моркви. Нінка мовчки прийнялася їх гризти... Алкад смакував їх, ніби це була принаймні його улюблені апельсини. Мандрівники таки дуже хотіли їсти! Адже й тут їм не пощастило: консерви, що були на літачку, як виявилось, були порожніми бляшанками для мастила. Тільки одна коробка була повна, але вони ще не зважувались прийняти за цей єдиний фонд, задовольнившись пачкою печення.

З „морквою“ на зубах, Алкад знову подався з затишку, оглядаючи місцевість. Спробував спуститись у западину високого озера. Дно блищало білим гіпсом, чи може, нальотом солей. Хаотично нагромаджені брили перетинали йому шлях. Там було мертво і непривітно. І Алкад швидко відвернувся назад на беріг. Він вирвав кілька травинок, щось розмірковуючи, поклав їх на долоню, понюхав. Потім піймав якогось жучка і посадивши на долоню, почав розглядати так, ніби став великим дослідником — ентомологом...

— Знаєш, Ніно, — заявив він, — повернувшись з таємничим жучком на долоні. — Я вже добре орієнтуюсь, де ми самі знаходимося. І за моїми рахунками у п'яти кілометрах звідси є аул. Це ж незносно так підсмажуватись тут на сонці, чекаючи на якусь зустріч... По-моєму, якраз ми таки далеченько від автошляху. Я гадаю, що треба мені зараз же йти, добитись до аулу, тоді приїдемо до тебе... Ти не побоїшся тут залишитись сама?

Боятись?.. Звичайно, Нінка не боялась. Алкад мав рацію: це ж нестерпно так сидіти грибом. Тільки як він знайде дорогу? Що тут можна було зрозуміти у цих безводних хвилях?

Що зрозуміти? Алкад усміхнувся заспокоюючи. Жучок розправив крильця і полетів з долоні. Вона бачила цього жучка. Адже він, Алкад, родивсь у Кара-Кумах, у кібітці свого діда туркмена Джулдуза-Зірки. І від діда він навчився визначати місцевість по рослинах, по пахоощах трав, по кольорах пісків і навіть по жучках і тваринках — по фауні... І шлях він знайде

швидко, він ще не втомлений, п'ять кілометрів пройти — це просто дурничка!..

Не чекаючи навіть Нінчиної згоди, вже бадьорий і балажучий, Алкад почав готуватись у подорож. Поперше, підготувавши „Блоху“ у „затишне“ місце, вбік. Натаскав якихсь колючок, обклавав ними навкруги — він переконував, що їх страх як не люблять фаланги й ящірки... Швидко, як землерийка, нарізав цілу купу моркви, насовав собі в кишеню і радив їх Нінці смоктати — адже вони були вогкі й водянисті...

— Але як же ти будеш без води?.. Може довго... Ти б взяв консерв...

Нізащо!.. Хай вона залишить їх собі!.. Що він бере — це електричний ліхтарик... Хай вона засне без світла... А їжу...

Вони почали переконувати один одного взяти єдиний їстівний фонд. Вони навіть почали сміятись, відганяючи далеко примару голоду й спраги, що насувалась невмолимо з кожною зміною кута сонця.

Нарешті вирішили консерв з'їсти. Розкрили його з великими труднощами гвіздком. Раптом Алкад помітив, як, повернувшись ногою, Нінка вкусила себе від болю за палець. Не закінчивши їсти, він сквапно почав збиратись.

— Ну, Нінко, ти, одно слово, будь спокійна... Знаєш, повторю, ну, хоч би всі теореми... Повториш, я вже й прийдучу... От побачиш! Тільки, якщо випадково зустрінешся з якимсь караваном, залиш тут на саксаулі записку, а то я хвилюватимусь, чуєш?

Він посміхнувся й простяг руку для дружнього прощання. Нінка відчула, як він хвилюється.

Вона поглянула на пустку навколо і серце їй стиснулось. Це був не страх, ні, але таке почуття, наче все на світі замгло й насторожилось тривогою... Востаннє вона спробувала заперечувати. Адже їх може знайти їхній літак?.. Ні, Алкад тепер був певний, що вони взяли не той напрямок... Навряд чи швидко їх могли знайти.

— Ну, іди... тільки ти не заблудиш, правда?

Тоненькі пальчики затремтіли в руці Алкада, Нінка турбувалася про нього!.. Він стиснув її руку, вже весело і недбало, ніби справа йшла про звичайну прогулянку, і, не оглядаючись, швидко подався в далечину.

Нінка залишилась сама. З тривогою вона глянула на сонце — воно пливло ще високо, жовте, розпечене, ліниве!

Зітхнувши, вона глянула на свою посинілу ногу. З якою радістю вона пішла б з Алкадом по пісках... Алеж сидіти тут!.. Проте, вона була не одна, все ж таки вона лишалась вартовим „Блохи“. Адже її міг хтось забрати, коли б вони пішли вдвох... Хтось...

Нінка поглянула навколо і подумала, що може тут тільки

джейрани могли завітати до западини... Адже багато несліджених місць ще ховали в собі чорні піски.

Вона згорнулась під переднім крилом. Непомітно її на дав сум. Вусики трав, що колихались під натиском гарячого вітру, нагадали їй степ далекої України, по якому вона блукала в дитинстві. Смілива й дикувата, як гірське козеня, вона не знала, що таке почуття самотності, коли залишалась одна серед безкраїх полотнищ природи. Навпаки, здавалось, що всі рослини, й вітерець, й навіть хмарки, що високо пливли над землею, все ставало надто близьким і рідним, все розчеплялось в її серці, і воно ставало вщерть, до краю повним. Зараз, навпаки, вона відчувала себе самотною й загубленою серед безмежних просторів пісків... Мабуть, це впливала мовчанка — специфічна мовчанка пустині.

І безжальне сонце, й сухувій, і горби, й навіть травинки здавалось, все неясно загрожувало їй, несподіваній гості з далекого краю. І вони не наповняли, а обступили й тиснули з усіх боків її збентежене серце, примушували його бити нерівно й тривожно...

Вона подумала про Алкада. Стуливши вії, яскраво побачила, як він іде шляхами без шляхів, лишаючи глибокий слід у сипучих пісках... Побачила, як зупиняється і з тривогою дивиться назад...

Їй раптом до болю захотілось його вернути, щось сказати хороше й тепле... Це було якесь невідоме почуття, незнане й тривожне, як коливання трав, солодке і разотерпке, як запахи степів. Сама здивована цим почуттям, Нінка навіть підвелася й сіла. Як нерівно й гаряче билось серце.

Якби вернути Алкада! Вона б сказала йому, що відчувала себе дуже винною... Для чого вона зняла цю паніку, примусила його летіти на „Блосі“, вислухати посмішки, образи зайвих неприємностей. Чи не знайшлося б їм з Алкадом роботи у поруйнованому смерчем посольку? Розхристаний, нелогічний „вітер“ знов прорвався в її вдачі, зломивши колеса витримки, дисципліни... Що скаже вона дяді Толі?

Якби вернути Алкада!.. Сказати йому, що він дуже гарний хлопцев, хоч і подібний до дівчини! Він ще й брав всю провину на себе... Ався його провина була тільки в тому, що послунався її, що безоглядно намагався робити все, що вона хотіла.

Нінка згадала всі шпильки й посмішки, якими вона нагороджувала свого приятеля. Навіть сьогодні вона нічого не знайшла кращого, як запідозрити його в „ламанні“ й лицемірстві. Чому це так трапляється, що їй часто хочеться робити наперекір собі, іншим?.. А потім самій страждати від цього? Тьотя Ната казала, що в неї погана вдача і нахил до протиріч. Може це так. І може, справді, вона, як розхристаний вітер, розвіє своє життя некорисним, нецінним...

Але добре Алкадові бути стриманим і лагідним, добре писати йому ніжні вірші! У його мамі теплі руки і безмежна ласка в насмішуватих очах... Що знала вона, Нінка, з дитинства?.. Стусани й лайку чужої тітки, дорікання тата, який приїздив інколи, щоб „контролювати“ виховання...

Ні, ні, вона зовсім не така погана... Адже вона тримала слово дяді Толі і так занімалась весь цей час.

Все наробив проклятуший смерч. Вона загубила через нього голову і наробила всіх дурниць. І як може існувати така жаклива річ за наші часи, коли вже навчилися перематати всі стихії!..

Тут Нінка раптом пригадала одну метеорологічну книжку, де писалось про боротьбу з градом вибухами і ракетами. Промайнула думка, що може й смерч можна добре розстріляти ракетами. Хай тільки навчатись завчасно дізнаватись про його наближення! Цікаво, чи згадають тепер про ракети в „Каучпо“? Шкода, що їй не спало на думку раніше... А тепер, може, вона й загине тут в пустині, і ніхто не дізнається, про що думала „еоліха“ в свої останні часи...

Нінці стало незносно сумно. Хотілось пити. Вона випила останній ковток теплуватої води. Вже й морква була тепла, як спечена в печі...

Висихаючи, трави й квіти рослин випромінювали свої ефірні масла. Жовті зонтики навпроти на горбі посиляли задушливі неприємні пахощі. Голова була важка, мов кам'яна брила. Боліла нога, все більше, все настирливіше. Нінка вже навіть не могла нею поворухнути. Нарешті, розморена спекою, дівчина заснула тяжким, тривожним сном.

Прокинулась вона від гострого відчуття холоду. Чому це було так холодно? Навіть зуби цокали від пропасниці. А голова боліла нестерпно, наче її розламували на дрібні скалки. Певно, це була якась хвороба.

Сонце вже зайшло і холодні присмерки знижались на піщане море. Червоні фарби ставали бурими, біле золото сіріло. Блувата тирса слалась, як легкий туман.

Незносима спрага палила горлянку. Але води не було. Нінка вилізла спід крил „Блохи“ й безпорадно подивилась навкруги. Їй, небоязкій Нінці, стало моторошно...

Здавалось, ніхто не прийде сюди по неї, і вона вмере від голоду й спраги... Налетить смерч, засипле її піском, і тільки вітер шелестітиме жалібну пісню.

Ставало все темніше. Розхристаний смерч саксаулу здавались потворними постатями. Щось пискнуло й прошепестіло зовсім близько від Нінки. Вона шарпнулась вбік... Згадала про піщаних пацюків, фаланг і павуків — і поповзла назад під захист Алкадових колючок.

Раптом вона яскраво побачила тінь, що котилась в напрямку до неї... За нею виникла друга, третя... Якись звірі, дим-

чатосірі, безформовні, еластично підстрибуючи, насували на неї... Все ближче й ближче... Ось...

Що це таке?.. Нінка не любила незрозумілих речей. Стробою обійняв її. Вона скрикнула. Щось колюче налетіло на неї, повисло зачепившись за її ногу. Тремтючи, Нінка побачила, що це були великі мандрівні рослини (куян-джуни), подібні до нашого перекоти-поле.

Йї стало соромно. Але сутінки шарпали йї серце. Холод трясав її тіло, а голова стала, мов розпалена велика куля.

Щось поплазувало по нозі. Нінка, зібравши останні сили, полізла на сидіння літачка. Тут, згорнувшись, як кішка, вона втислась у вузькому кріслі. Червоні й бліді місяці закривалися в її голові. Нінка застогнала і поринула в прірву болі, й гарячкової спеки...

Вночі дві автомашини, що простували вздовж високого річища підібрали лялькового літака і хвору на малярію дівчину.

ОЗЕРО НІНКИ

Це було те, що звалось „силою волі“, але й цьому прихилив кінець.

Здавалось, крім води, нічого немає в світі, крім води, що могла повернути сили,—ще трошечки сил, яких не вистачало... В роті, у вухах, в носі—всюди відчувались ті колючі піщинки. Вони були дрібні, мікроскопічні, але гострі, як терни.

Їх натисків уступали навіть метали—адже, вони могли сточувати дроти. Ручний годинник-Алкада давно замовк. Піщинки владно продерлися в його механізм, зупинили рух тендітних частинок.

Скільки ж було часу? Алкад знав тільки, що вже світило сонце іншого дня з того часу, як він залишив Нінку. Вогняною кулею підіймаючись над піщаними дюнами, воно знайшло Алкада знеможеного під кущиком піщаної акації.

Тут над ранок його схилив важкий, задушливий сон. І цей сон не овісвіжив його, а тільки розбив напруження, ще більше давши відчуття надмірної втоми.

Звичайно, до аулу було не п'ять кілометрів, а втричі більше,—він просто не хотів лякати Нінку величиною шляху. Але коли б їти правильним шляхом, Алкад давно б добився до аулу, значить він збився з дороги, сплутав! Очевидно, останні роки, проведені в штучній оазі, вже притупили в ньому здібність предків—відшукувати в цих піщаних морях шляхи. Очевидно, цифри пустині—фарби пісків, запахи трав і сліди небагатьох тварин—вже були йому неясні, незрозумілі... може було не те: недавня піщана буря з надзвичайної силою смерчем пройшла тут, зрушила у наступ сипучі барханні, низовини зробила горами, гори—низовинами... Вона

стерла, занесла верблюдачі стежки, повіривала геть убогі дерева, що відмічали шляхи... І як важко було зорієнтуватися у цьому справжньому шляхові без шляхів!..

Над ранок, саме тоді, коли втома звалила Алкада, вгорі пролетів аероплан. Може (і напевне) це був хтось із екскурсії, що ловила ВЕС. Може навіть Алкадів татко... Як ясно прогудів пропелер!.. Алкад закричав, як звір, підвівся і махав руками. Але літак зник у височині—вільний, недовсядний, байдужий...

Здавалось, не знайдеться ані краплинки сили, щоб підвестись і йти далі. Алеж... Нінка!..

Нінка чекала там на нього—одна серед жахливої тиші пустині. Хоч вона й наговорила йому колючих фраз, алеж так спокійно поклатась на його мужність, витривалість, вірність слову... Сьогодні вранці він обіцяв прийти за нею! Алкад заскрипів зубами й через силу сів на піску. Голова була мов та розпечена, вогняна куля, що байдуже світила просто в очі.

Наполовину засипана походом пісків, поруч з ним лежала тендітна піщана акація. Можна було подумати, що її життя скінчене—адже корінець її, видертий бурею, стричав угору. Та одна з гілок вже цупко трималась за пісок. Вона, знав Алкад, ця тендітна рослина, завзято вміла змагатися за життя. Коли вітри виривали її з корінням, вона чіплялась якоюсь своєю гілочкою і примудрялася давати з цього кінця нове коріння.

Невже він безсиліший за цю рослину, в якій не було розуму, а тільки інстинктивна жадоба життя?..

Алкад стиснув зуби, на яких хрумтів пісок, переступив сезону і знову подряпався вгору на бархани.

Він був нестерпно високий... Алкад ліг і поліз вгору, як змія. Знесилений, він знову відчув гарячковий прилив сил. Куц саксаулу вгорі зустрів його новиною: Алкад глянув униз з верхів'я бархана і відчув, що теплінь почала повертатись у його м'яке, змучене тіло.

Тут кінчався бархан і саксауловий лісок зупиняв бурхливий натиск сипучого моря. Починались грядові піски. Запахи полинів і фарби трав вже відживляли мертвий ландшафт. Полегшено зітхнувши, Алкад рушив далі і раптом побачив зовсім близько ясний верблюдачий слід. А трохи далі—слід автомобіля.

Алкад пішов слідом, і за півгодини побачив в далені червоний клапот тактиру, а навкруги—круглі, як підсітки, будиночки аулу.

Це таки й був він—рідний аул Чонглі, де вирісла його мати, де його малого носив колись смерч. Старий аул скотарів, що стали тепер колгоспниками тваринницького колгоспу.. Вода!.. Перший ковток води з колодязя тактиру вже по-

вернув Алкадові здібність рухатись по-справжньому, горити...

— Де мій дід?.. Дід Джулдуз?..

Його привели до діда, головного чабана отари тонкорунних овець. Надлюдське напруження Алкада скінчилося — лова пішла обертом і він захитався, мов п'яний.

— Діду Джулдузе! — закричав він, — там, біля висохлого озера залишилась дівчина хвора... сама... Швидше трясіть її по ній... Адже води — ні краплиночки!..

Дужі шаршаві руки схопили його в свої обійми, клопотливо погладили голову і присипане піском обличчя. Той легко підтримав за талію і повели в будиночок.

— Відпочинь, місяцю, за чверть години рушаємо!

Дійсно, за півгодини колгоспний вантажний авто мчав піщаних морях на розшуки Нінки.

Алкад не міг навіть відповідати на запити діда. Згорнувшись на теплій кошмі діда, він задрімав під гойдання машини. Молодий сон не розривав навіть карколомні зліти авто на вребнях барханів. Алкад був спокійний — такому знавцю пустині, як його дідові Джулдузові, не заблудитись серед пісків! Адже це він був провідником в першій науковій експедиції, що йшла завойовувати пустиню.

Сон освіжив Алкада. Він прокинувся вже наприкінці подорожі... Жовті зонтики задушливо пахучих рослин злякали металися під ногами машини. Вже було близько від висохлого озера, він впізнавав знайомі місця, де він ішов допіру.

Що ж з Нінкою?

Знов шалений напад тривоги стиснув серце. Одна, хвора без води і без їжі... Та може ж хто знайшов її, і білий пірець на кущику саксаулу його заспокоїть?..

— Ти прокинувся, синку? — сказав дід, і бараняча папаша схилилась над Алкадом. — Не турбуйся, швидко доїдемо, мчить тепер машинний бик швидко, як афганець. А коли б це років тринадцять тому... Тоді я поспішав колись туди, де гинули люди... на конях. А спотикається добрий кінь у пустині — ой, спотикається!..

Він помовчав трохи, наче щось пригадував.

— Знаєш, серце... Я тоді вів на допомогу сміливого. Він йшов рятувати товаришів, яких оточив у западині лихий вождь басмачів — Бактар¹ бай...

І дід почав розповідати Алкадові знайому зворушливу історію минулих днів... Коли купку червоноармійців, що їхали до Красноводську, оточила в западині ціла банда басмачів. Кілька днів відважно тримались бійці, нарешті на третій день вночі один прорвався і поранений прийшов до їх аулу просити для товаришів допомоги...

¹ Бактар — вовк.

— І прийшов поранений до нас, жовтий, як пісок, — згадував дід. — На обличчі криваві плями... Шкутильгає, а як став говорити... спокійними словами говорив, а запалив усіх!.. Всі до одного зібрались з ним йти на допомогу. Хоч і всі — померли за трьох орлів відважних... Взяли всі що в кого було — зброю, ножі, все... Лихом кривавим у серці сидів навмисний проклятий басмач Бактар! Скот забрав, людей вирізував. Аул, де тепер Каучпо, на попіл знищив. Там і мого брата замордував. Особливо лютий був його генерал — білий офіцер, кажуть. Той живцем у пісок червоних солдат закопував! І сказали ми тому, гордому, що прийшов до нас, як вождь: — Гей, ве́ди нас, Гордій-тюре¹, куди хочеш, — з піском заляжемо, хвилями оточимо, тихше за смерч підкрадемося і зза спин нападемо.

— Гордій-тюре?.. — перепитав Алкад, що не раз чув це оповідання. — А який він був з лиця?

— Чоловік смуглявий, на праву ногу припадає... Казав, з дитинства це у нього...

— Саме так, — занотував Алкад. — Ну, а далі?

— Ну, й пішли ми походом на бандитів, перед горбами коней покинули — з вірною людиною у видолинку заховали... А самі пішли, полізли, як лізуть варани — нечутні та меткі. Потім піднялись, бурею загули і геть басмачів понижили. Тільки той білий катюга з кількома зник, та з того часу ніколи його у нас не чули...

— А ті... троє... вони були живі? — запитав Алкад.

— Один, — сказав Джулдуз, наморщивши брови, — з кулеметом, цілий загін не міг його взяти. Другий — красунь, від кулі в лоб заснув. Третій — хлопчик молоденький, може, як ти — лежав на білому блискучому дні, коня свого мертвого обнявши. Як зараз його бачу...

— А знаєш, діду, — раптом сказав Алкад, — може то був наш інженер Гордій?

— Як, — скрикнув Джулдуз, — це ваш капітан електричного корабля? А я ще думав: де я бачив це обличчя, коли він запрошував мене до вечері. Як я міг забути, як він стояв там!

Дід вказав рукою: на обрїю стирчало убоге дерево саксаулу, за ним обривалося темне провалля висохлого озера.

Вони врізались в пахучу оазу трав, там, де допіру Алкад збирав Нінці моркву. Він зблід: ніяких ознак „Блохи“ не було, видно, вона зникла...

Не слухаючи запитів діда, шофера, Алкад виплигнув з авто і побіг на те місце, де залишив Нінку. Ось тут справді були сліди від „Блохи“!.. Видно, що її тягли кудись вбік... А тут, де зім'яті схилилися м'які ковилі, певно лежало маленьке тіло

¹ Тюре — генерал.

Нінки... Де ж вона? Стримуючи биття серця, Алкад по-
до потворного деревця саксаулу, де могла бути записка
Ніде нічого.

Вкінець збентежений, Алкад метушився по березі високо-
го озера. Слід „Блохи“ привів до сліду машини. Машина
ла нова — на надбалонах. „Блоху“ забрали на машину... А Нін-
ку?.. Записки нема?.. Значить, може вона...

У нього здавило горлянку, він схилився на пісок і завме-
стривожений великим смутком.

— Що, немає, серце?.. — запитав Джулдуз.

Він навіть не знайшов, що відповісти дідові — тяжко бу-
вимовити це прокляте слово: нема. Відвернувшись, він пр-
йшовся понад берегом озера. Тут він набрів на свіжий с-
людських ніг — вони вели в западину.

Глибоке дно блищало білим нальотом солі. Зо всіх б-
ків над ним нависали обвалені, обвіяні береги. Покрутили-
і загубились сліди. Треба показати дідові! Алкад оглянувся
Джулдуз теж спускався в западину, розглядаючи її береги.

Велика вогкість, мов у льоху, охопила Алкада. Так, певн-
тут було болото, чи може тут ще схоронилась весняна вода?

Раптом просто перед ним він побачив у землі мілку тр-
щину. Він не бачив її раніш, коли був тут із Нінкою. Певн-
тут стався новий обвал. Вологістю дихало звідти. Що та-
таке? Колодязь?..

Алкад переліз через обвалену купу пород і, нахилившись,
зайшов у тріщину. Вона розширювалась, переходячи у під-
земний хід. Алкад намацав у кишені електричний ліхтарик —
світло побігло у темінь ходу. Раптова, хоч і нелогічна дум-
ка, що Нінка, ховаючись від спеки, могла зайти до цього під-
земного затишку, погнала його вперед.

Тріщина ширшала все більше, перетворюлася на великий
тонель з химерним склепінням. Якесь велике каміння, подібне
на рукасті постаті, підпирало стелю. Блищали, мов вирізь-
блені, кристали гіпсу, нависали химерною орнаментикою.

Як зачарований, Алкад ішов все далі й далі. Стало хо-
лодно. Навіть не вірилось, що зверху, на височині якихсь
тридцяти метрів, палило гаряче сонце. Тунель ставав все шир-
ший, круто спустився вниз і раптом блиснув перед очима
Алкада блискучим дзеркалом води.

Величезне підземне озеро!.. Алкад завмер на місці, сам до
краю здивований своїм відкриттям. Під землею в пустині бу-
ло водосховище, сюди текли прозорі ручаї з гірських півден-
них плато, і може там десь з'єднувались з водами великої
річки.

Алкад підійшов до води, нахилився і торкнув рукою бли-
скучу поверхню. По воді пішли кола, як на обличчі всмішки.
Він покуштував воду. Вона була прісна й холодна, як крига.
Це було подібне на сон.

Що, якби Нінка справді побувала тут! Вона б не загину-
ла від спеки, від задущливої спраги пісків. „Нінко!“ — ска-
зав він сумно й ніжно. І склепіння повторили цей звук. „Ні-
ночко!“ — повторив він.

У сумі й тривозі, в голові складались якісь печальні мо-
тиви. Вони звучали, як пісня, як тремтіння прозорих струм-
ків. Так було завжди, коли юне ество Алкада складало вірші.
— Це озеро буде зватись твоїм іменем — озером Ніни! —

повторив Алкад.

Гулко ззаду посипалось каміння. Залунали кроки. Метуш-
ливо у тунель бігла темна постать, світила сірниками і щось
кричала. Це був теж вкінець здивований дід.

— Бачив? Я пішов за тобою, і от маеш... Сюди був пев-
но звідкись хід і раніше, та його навмисне завалили. А те-
пер тут тріснуло і от...

Він зробив крок до мовчазного Алкада і раптом спит-
нувся, — під ногою дзвінко озвалось залізо.

— Зброя, — сказав дід, — тепер я розумію чому вони так
скажено бились тоді ці басмачи... Ця вода живила весь час
їхні загони. А тюре-Гордій не знав про це.

— Він тепер про це знатиме, — сказав Алкад і урочисто
додав: — ми назвемо озеро ім'ям моєї дівчини Ніни...

— Вона ціла! — весело закричав дід. — Я знайшов записку,
і вітер зашпурнув аж у провалля. Твою Ніну підібрали ма-
шини з Круглої гори.

СМЕРТЬ СМЕРЧУ

(з нінчиних листів)

1-го червня... Мій любий Толю!

Ур-ра!.. Всі іспити закінчено. Ми з Алкадом здали все
екстерном на відмінно і сьогодні ж літаком повернулися з Аш-
хабада-додому. Тепер ти можеш мене поважати.

Я таки трошечки деру ніс: хто б витримав заняття в тих
умовах, які випали мені останні місяці? Переїзди, перельоти.

Але я перемогла, чому?..

Тому, що я трошечки навчилась витримці у свого доро-
гого дяді Толі й Гордія Семеновича. І тому, що я дала біль-
шовицьке слово цього досягти. А я знаю, що коли більшовик
дає слово, він за всяку ціну має його виконати.

От, наприклад, більшовицьке слово зробити з Кара-Кумів
„країну троянд“ здійснюється...

На столі у мене стоїть букет свіжих троянд. Це червоні
троянди „мрії Кара-Кумів“. Вони горять тим пурпуром, що й
„Червоні паруса“... Хто мені їх приніс — ти певно догадуєшся.
Тому, хто їх приніс, дуже сподобався звичай в Ашхабаді.
Там вранці вулицями ходять хлопчики з трояндами й кла-
дуть вам на підвіконня пахучі квітки.

Ти питаєшся, як у нас з природою? В пустині, ти знаєш, це вже місяць умирання. На барханах безжалісно спалені виваються останки рослин. Тільки куші саксаулів понуро кидають свої шатра без тіней. Сухо. Мертво. Спека така, що не можна увити. Піщані бурі гуляють на просторах і, зустрічаючи сипучі, нічим не закріплені піски, витанцьовують справу, як казкові відьми...

А у нас хіба не чудесне літо?

Воно, звичайно, жаркувато, — як каже Гордій Семенович. Але у нас квітуче літо. Наші квіти й рослини живуть... Чому їм не жити: у нас є вода, навіть ціле водяне кільце, що оточує Каучук-місто. В повітрі у нас є вологість. Піски у нас сидять собі по місцях, не мандрують, не засипають нам очі ніздрі й горлянку. Наші піски дисципліновані... Вони ростуть, ніби до води, а може до неба, яке повно нашим блакитним квітками... Одне слово, я тобі за нього щиро дякую. Вони ростять і багато дечого іншого приємного, красивого і смачного... Наприклад, щось таке: дуже золоте, дуже цукристеньке, дуже солодке — це надзвичайні дині.

У червні дині?.. Авжеж. Вони вже стиглі. Більше того, ми далі гадаємо, що будемо збирати ще один урожай на річці. І я думаю, що воно так і буде.

Ти ще навіть і не знаєш, на що ми використовуємо електричну енергію з твоїх „червоних парусів“... Наші ботаніки зробили нескладні прилади й роблять рослинам „електричні ванни“. Виходить всяка „неймовірна“ історія. Опромінені електрикою дині родитимуть, очевидно, двічі. Нащіння сходять вдвічі швидше. Персики у Алкада уже завбільшки з великі яблука. Кольори у квітів яскравіші й різноманітніші. А одна троянда „експериментальна“ — так, слово честі, розцвіла вчора завбільшки з сосяник. Такі новини!..

Я пишу і бачу в дзеркало жовтий кучерик Ялинка і її рясний, живий профіль. Рішуче моя „мачуха“ під колір Кара-Кумів. Голівка у неї жовта, як золотий пісок на сонці! Ось вона схилиється і розрізе диню — вона теж золота, наче це спало на неї сонце і прийшло до нас в гості сонце... Ялинка помітила мій погляд і, сміючись, показує мені язик...

Ялиночко!.. Я таки пишу про вас, бо ви дуже красиві і симпатичні „мачуха“. Звичайно, ви моя мачуха: я знаю, що ви одружуєтесь з дядею Толею, коли він повернеться з Москви. Будь ласка, не пишть, підглядаючи мої рядки, однакові, як це знаю і постараюсь бути вам не менш слухняною дитиною, як ваше мишеня. Так, так, адже я знаю, воно відгризало від останнього листа дяді Толі маленький шматочок і від нього лаяли...

Я, звичайно, мишеня трохи більше. А вам доведеться з мною миритись. Я буду забирати чимало місця біля дяді Толі — величезний такий шматочок... Та ми вже якось з вами поміримося, правда?

Дзеркало показує і мій ніс біля кінчику червоних троянд. Можна уважно подивитись і на себе за ці три місяці. Можливо, ти, дядю, теж подивившись моїми спостереженнями? От був би здивований Давид Львович, коли б побачив, як я дивлюсь у дзеркало, і Дуська теж...

А я таки уважно роздивляюсь на себе і приходжу до висновку, що я міняюсь, не менше, ніж обличчя пісків...

Де ваш, товаришко Еоліхо, дуже розхристаний чуб? Він лежить „культурно“ зачісаний, і я не можу сказати, щоб це було дуже некрасиво. Колір обличчя у вас золотисто-рожевий і дуже здоровий. А ніс став ще більше задержуватий... Алеж ваше вбрання?..

Це вбрання коліру „Озера Нінки“, — з тієї тканини, що ти мені прислав. Воно, треба сказати, мені дуже до лиця. Це по-доброму до води, а може до неба, яке повно нашим блакитним квітками... Одне слово, я тобі за нього щиро дякую.

У мене взагалі якийсь інший вигляд... Це вже Ялиничин вплив. Алеж справа не в зовнішності... Я дивлюсь і думаю, що й я не та...

Я таки вмію приборкати, коли треба, розхристаний вітер своєї вдачі. І умію, як ти радив, перетворити його на дисципліновану енергію... Я тепер собі господар — вмію керувати собою. Це прекрасно!

Ах, диня пахне дуже спокусливо, і я залишаю лист. Я, здається, доведу Ялиночці, що я не те, що її мишеня, а цілий крокодил!

Я забула написати ще новину: я тренуюсь літати на орнітостаті... Звичайно, вчить мене моя мила „мачуха“. Приїзди ж швидше! Тебе чекають наші дині і наші поцілунки. Коли вже буде готова друга ВЕС? Чому ти так забарився?

20-го червня. Мій любий дядя Толя!

Коли ж ти нарешті прийдеш? Світить місяць і пахнуть квіти. У клубі чути грає рояль — який привезли недавно. І чи від троянд, чи від музики я така смішна, розніжена, що мені хочеться сьогодні всіх цілувати...

Вже треба спати, але я не можу заснути. Я підвелася, засвітила лампочку, запнула її з усіх боків, щоб не розбудити Ялинку, і сіла тобі писати.

Я мушу написати все це докладно. Адже сьогоднішній день буде вписаний в історію Кара-Кумів. І наші пекучі вітри, що стануть колись вологими вітрами (правда?..) складуть про це ще одну пісню.

І, знаєш, я трошечки була героєм цього... Серйозно! От, коли я тобі скажу одно слово, ти зразу зрозумієш, що таке сьогодні було: ра-ке-ти...

Послухай, як ми сьогодні убили страховища — смерча!.. Був пекучий день. Здавалось, все розплавиться від сонця, і все розсиплеться на дрібненькі порошинки. А нам з Ал-

кадом хоч би що! Спочатку ми читали „Бахчисарайський фонтан“ Пушкіна, лежачи в садку біля струмка. Потім вишили трошки прогулятись.

Певно, було години три після полудня.

Я вже тобі писала, що Ялинка мене навчила літати орнітостаті. Звичайно, Алкад і собі став тренуватись.

Отже, ми одягли білі спорткостюми і влізли в ремінні орнітостатів. Ці костюми зробила Ялинка з якоїсь особливих тканини, яку одержали з Москви. Вони холодять тіло і відбивають від себе максимум теплового проміння.

Ми плигнули просто з метплощадки вгору і покрутили навколо башти метстанції... Алкад поглянув на показний смерчографа свого тата і крикнув мені, що сьогодні слід чекати значних смерчів. Останнім часом піщані бурі нас зовсім не турбували. Вони собі блукали навколо нашої оази мали великий успіх у сипучих пісках і ущунали, не розгубившись у нашій вологій зоні, так що ми не дуже ними турбувалися.

Але цього разу зміни електростатичного поля в атмосфері висушували велику бурю з смерчем. Схвильовані, ми полетіли до полігону. По дорозі ми побачили Ялинку. Вона нам сердито помахала руками, очевидно, наказувала знизитись... Наморщуй свої брови, ти побачиш далі, що нам, слово честі, нічого не загрожувало.

Пролітаючи, ми побачили, що полігон вже за кілька хвилин приготувався до зустрічі смерчів. Станція швидко піднялася вгору на велику висоту. Внизу по тросові побіг електровозик „Ялининої“ запасної лебідки... Одне слово, все стало на бойову позицію.

Але нас цікавило інше. Знаєш, куди ми полетіли? Ми полетіли до нашої нової фортеці, перша думка про яку належить мені... Це я надумала тоді, коли ви мітингували там в пустині біля пораненої ВЕС... Я тоді згадала про старовинні ракетні гармати... Ну, а Гордій Семенович, як військовий стратег використав мій натяк і влаштував такий форт проти смерчів.

Нас уже не задовольняло прогнати смерча з нашої території. Треба було знищити його зовсім, так, щоб він не сміг мандрувати далі, замітати хвостом аули і руйнувати все на своєму шляху.

Ти уявляєш, як все це відбувалось...

Знов, як колись (ти знаєш), Гордій Семенович стояв у Кара-Кумах біля кулемету. Але, звичайно, він цілив не в басмачів. І кулемет був не кулемет, а гармата, й дуже оригінальна гармата, яку влаштовували на шпилі. На звичайній височинській башті, на зразок тих, які робили для твоїх вітряків водосмоків... Це, знаєш що, — ракетна гармата, дулко якої конусом-розтрубом угору. Майже та сама мортира, якою ще

ХІХ віці били по градових хмарах. Тільки Гордій Семенович, звичайно, сконструював її краще.

Ми, треба сказати, дуже молоді повітряні спортсмени і летіли до протисмерчового форту, досить довго. Ми вже думали, що цього разу потрапимо у коло бурі, як тоді Ялинка.

Але ми таки прилетіли саме вчасно і звалились зверху на площадку просто біля Гордія Семеновича і Ялинки, що стояла біля гармати. Ялинка зробила гримасу жаху, і Гордій Семенович знизав своїми широкими плечима, щоб певно нас влякати. Та різкий сигнал (це був звук сирени) відвернув від нас увагу... На обрії виникла хмара-буря — каламутна хмара з хвостом смерчу.

Вже навколо все засвітило. Піски, навіть смиренні кулясті піски обізувались зміячим свистом. — Облизуеться, — прошепотів Алкад. Я зрозуміла... Справді, хмара немов витягла свій язик і облизувалася в передчутті того, як вона закрутить і злиже все на своїм шляху. Вона летіла на нас ближче, ближче.

Але ж не вийшло!.. Наморщивши горбатий ніс, наш командор натиснув кнопку електричного контакту. І тоді ж здригнулась башта. Одна за одною з оригінального кулемета вгору понісся ряд ракет. Вони вп'ялись в хмару, просто в кінчик її язика, і вибухнули, розірвались, розсипаючись огняним дощем. Тоді в вихровий рух смерчу влився інший вихровий рух. І штучні смерчі розірвали зімкнуте поле стисненого повітря. Це ж було головне — порушити прямолінійність руху смерчових течій.

І от на наших очах, під вибухом розтанула, зникла туча і страшний язик смерчу. Тільки несподівано впали краплі брудного дощу, впали і змовкли.

Смерч було знищено. Гордій Семенович схопив мене за руки і підкинув, як маленьку, вгору. „Це вона — герої смерти смерчу“, — закричав він. І всі мене вітали, мов якусь знамениту людину. А ввечері у нас було урочисте морозене.

Це, звичайно, ерунда... Ти не подумай що я деру носа. Що там таке: згадати вночі про ракети!.. Ти знаєш, що в моїй голові завжди знайдеться запас усяких технічних вигадок. Моє (гм... тепер уже не таке) розпатлане волосся завжди наелектризоване від таких думок.

Але тієї хвилини, коли розстріляний ракетами передо мною лежав смерч, я готова була, по правді, розплакатись від гострого почуття захвату... І тієї хвилини я відчула велику гордість...

Ти подумай, я — ще дівча — розстрілювала смерча пустині! Це значить, я теж садовила на пісках троянди, що розрослись із вогняної квітки наркома. І природа покірно поступилась передо мною.

Хто ж я? Хіба я велетенський?.. Хіба я надзвичайна людина?
Ні... Але хто ж дав мені цю силу?..

Ти, любий Толю, і Гордій Семенович, і Ялинка, і всі робітники ВЕС, і вся країна, вся моя чудесна батьківщина, що перетворює казки на дійсність.

І тому я така,—що я донька своєї непереможної країни рад!..

Приїзди швидше, дядю Толю! Швидко ти знов прилетити уже з другою ВЕС і попливуть ще інші—Червоні паруса. Ми дуже радіємо, що з таким успіхом затверджено твій новий проект „вітровізації“ аулів. Як це буде прекрасно, коли тисячі маленьких вітряків будуть кинуті на остаточне завоювання пустині!

ВЕС—містам, маленькі дешеві й зручні вітряки—колгоспам... А там далі остаточно зникнуть бархани, зітреться вся різниця між селами й містами...

Ой, як багато тобі діла!

Приїзди ж швидше. Ми тебе чекаємо—я, Ялиночка, Гордій...

І наша звільнена від смерчів, розквітла пустиня.

Твоя Еоліха-Нінка.

Кінець.